

01-04-2023

Et Centrum-Venstre Tidsskrift

Indholdsfortegnelse:

Introduktion;

- 1. Fravalg af det entydige, Jan Helbak (s. 3-5)**
- 2. Begrebet; Dialektik i et opbrud, Jan Helbak (s. 6-11)**

Artikler:

- 3. Ny stabilitet? Nicolai von Eggers (s. 7-15)**
- 4. Når vi ser fremad, hvor kommer tilliden så fra? Jan Øberg (s. 16-26)**
- 5. Krigen i Ukraine set fra Afrika, Anne-Cécile Robert (s. 27-31)**
- 6. Forsigtig neutralitet i Nordafrika, Akram Belkaïd (s. 32-36)**
- 7. Syv tveæg, Jan Helbak (s. 37-55)**
- 8. På flugt fra Putin, Michael Bjerrum (s. 56-66)**
- 9. Erdogans jordskælvvalg, Carsten Jensen (s. 67-71).**

Introduktion:

Fravalg af det entydige

Af Jan Helbak, medl. Af Kritisk Debats redaktion

I 1709 skrev filosofen Giambattista Vico "Om vor tids studiemetode". I bogen anfægtede han den entydige kritik og ønskede om at formulere det absolutte sandhedsbegreb. Han tilføjede en ny og afgørende dimension til kritikken. Nemlig "topikken" (stedet/steder hvorfra en sag kan anskues). Som han skrev: "I dag dyrker man kun kritikken, hvorimod topikken ikke blot nedprioriteres men tilsidesættes. Og det er uhensigtsmæssigt, for ligesom det at udfinde argumenter naturligt går forud for at afgøre deres gyldighed, således bør topikken gå forud for kritikken". Rationalet i hans tænkning var, at der med topikken måtte anlægges flere vinkler på det samme for at tilnærme sig en kritisk forståelse af problematikken.

Det er nok den indstilling, der præger Kritisk Debat for tiden. Og vel ganske naturligt i og, vi gennemlever en opbrudstid, hvor overgangene fra den ene forståelsesposition til den anden dels skaber forvirring, dels gør ståstederne usikre, og samtidig forlenes vi i vores usikkerhed med en voksende intolerance, der kan gøre det vanskeligt i det offentlige rum at drøfte det, der forstyrrer ordenen.

Den tid, vi gennemlever, er i sit væsen ikke ukendt rent historisk, og alligevel er den som i alle andre tilfælde samtidig særegen. Den kræver sin egen kritiske analyse og mange vinkler. Således også en løbende kritik af magthavernes trang til at kræve indordning under nogle foreskrevne tankebaner bestemt af den "nødvendige politik".

Det er ikke, fordi "den nødvendige politik" blot og bart skal afvises. Men skal vi følge Vico, må vi gøre krav på flerheden af vinkler, før kritikken sættes ind. Altså at præmissen først kritisk skal undersøges, før vi accepterer det foreskrevne eller sætter det under kritik. Det gælder, uanset om det foreskrevne kommer fra Mette Frederiksen og den siddende regering eller de autoriserede billeder på, hvordan den reale verden – og her menes hele verden – skal forstås.

Krigen i Ukraine er ikke det topos/punkt, der er årsag til det opbrud, vi oplever på næsten alle felter i samfundslivet eller i forskydninger indenfor i de internationale magtstrukturer. De magtforskydninger, vi oplever, har været under vejs længe – måske helt tilbage til 2008. Men krigen har gjort dem manifeste og aktuelle uden af den grund at gøre opbruddet entydigt eller let

forklarligt endsige forlenet os med brugbare begreber til at forstå de mange forskydninger indenfor politik, økonomi, geopolitik og sikkerhedspolitik.

I konsekvens heraf og med udgangspunkt i Giambattista Vicos krav om foreningen af topikken/de mange vinkler og den kritiske analyse, indeholder også dette nummer af Kritisk Debat forsøg på at tilnærme os en forståelse ikke blot af krigen og geopolitikkens polarisering men også af fredens og sikkerhedspolitikens muligheder.

Aprilnummeret indledes af samme grund med en artikel ”Ny stabilitet”, der sætter den særegne regeringsdannelse i Danmark ind i et europæisk perspektiv som en ny strømning i flere lande, hvor de almindeligt kendte klassepositioner og politiske grænsedragninger opløses og underordnes dannelsen af nationale samlinger som svar på det, den danske regering kalder ”polykriser”. Flertalskoalitionens monopolisering af statsmagten og det politiske til at genoprette stabiliteten i opbruddet.

Den efterfølgende artikel stiller spørgsmålet; ”Når vi ser fremad, hvor skal tilliden så komme fra”? Artiklen er udfordring af den aktuelle krigs- og oprustningslogik og tilsvarende diskurs og insisterer på, at der selv midt i krigens polarisering af venner og fjender rejser sig et krav om at finde mulige fredsligninger, der kan afslutte den krig, som på alle måder ikke bør tillades at fortsætte. Helt konkret betyder det, at vi ikke bare kan afvise Kinas fredsudspil eller andre udspil i anmarch ud fra en ensidig fokusering på, hvad der fra ét bestemt punkt kan betragtes som en retfærdig fred.

Vi har valgt at bringe to artikler om ”Krigen set fra Afrika” og ”Forsigtig neutralitet i Nordafrika”, som efter Vicos forbillede skal hjælpe os til at overvinde de ensidige fokus og anlægge ny vinkler på den krig, der lige nu inkarnerer de mange spændinger og forskydninger på verdensplan – f.eks. mellem Vesten og resten af verden.

Krigen er, som Claus von Clausewitz skriver i ”Om Krig” ikke ”nogen isoleret handling”. Krig er altid indfældet i en given historie, der er nok så vigtig at forstå som selve krigens udfoldelse. I artiklen ”7 tveæg” forsøges der anlagt et historisk snit som forståelsesramme for de mange komplekse problemstillinger, der folder sig ud i forbindelse med krigen i Ukraine.

Men krig og de ofte efterfulgte autoritære tendenser har også sine individuelle skæbner, der er nok så vigtige at behandle. Her behandlet i et interview med russiske flygtninge; ”På flugt fra Putin”.

Jordskælv er ikke alene og har aldrig været det rene naturkatastrofer. Som katastrofer udspiller de sig altid i bestemte geografiske- og socioøkonomiske områder, og afslører ofte bestemte træk og strukturer i de samfund, hvor de sker. Således også med de voldsomme jordskælv i Tyrkiet og Syrien, hvor ødelæggelsernes omfang især i Tyrkiet ikke alene siger noget om skælvets kraft men nok så meget om det politiske system, der på ingen måde har investeret i jordskælvssikrede bygninger og tilhørende infrastruktur. Men hvor Erdogans stat heller ikke formåede at mobilisere et hjælpearbejde på højde med problemernes omfang. Det slår nu tilbage på det kommende tyrkiske valg og udfordrer præsident Erdogans ellers sikre position ved at samle oppositionen. Vi bringer et interview med en kender af Tyrkiet om ”Erdogans jordskælvsvalg.

Aprilnummerets begrebsanalyse behandler ”Dialektik i et opbrud” som relevant samtaleform i en opbrudsperiode og trækker trådene tilbage til Platon, Hegel, Marx og Clausewitz, der alle udviklede deres dialektiske tænkning i omvæltningsperioder for at begribe, hvad der var på spil.

Begrebet

Dialektik i et opbrud

Af Jan Helbak, medl. Af Kritisk Debats redaktion

Som i enhver anden krig lever vi i en tid, hvor ganske bestemte ord og vendinger og deres mening rammesætter, hvad der kan tales om og hvordan – en bestemt diskurs, hvor ganske bestemte betydninger tilstilles autoritet. Tilsvarende gøres en kritik af samme og de ord, vendinger og meninger, der anvendes, illegitime. Samtalen forstummer og bliver til unisont kor. Men den kritiske røst forstummer ikke, selv om den overdøves.

I 2022 udsendte bogserien Aftryk en lille fin tekstsamling med tre tekster af G. W. F. Hegel fra Logikkens Videnskab og Encyklopædien om dialektik oversat og introduceret af Anna Cornelia Ploug. Begrundelsen for at udgive skriftsamlingen står at læse i den allerførste sætning på bagsiden af bogen: ”En kriseramte verden kalder på en forandringslogik, og filosofen G. W. F. Hegel forsøgte med sin banebrydende dialektik netop at kortlægge strukturen i overgangsprocesser”.

Kort sagt har man fundet bogen relevant, fordi den præsenterer en indledning og en tekstsamling, der modsætter sig ensidighed, postulatoriske slogans og moralske utopier, som den form for kommunikation, der skal jævne den livlige og modsætningsfyldte samtale med jorden i en, som det ofte fremføres, i en højere sags tjeneste.

Anna Cornelia Ploug indleder sin introduktion på følgende måde: ”Man siger at tænkning begynder med undren (Platon: Theaitetos). Vi undres over verdens mærkværdigheder og beundre naturens rigdom”. Og hun kunne have tilføjet; vi undres, når vi forstyrres. Når vores vante verdensbilleder/billede ikke længere kan forenes med det, vi ser. Men vi gør alt for, eller nogen gør det for os, at tvinge virkeligheden ind i verdensbilledet indtil misforholdet bliver utåleligt eller hævdelser af verdensbilledet tager form efter ”komiske Ali”.

Kondenseret betyder Hegels dialektik pædagogisk fortolket af Anna Cornelia Ploug det helt grundlæggende forhold, ”at noget bliver til noget andet i kraft af sig selv, eller at noget kun kan være, hvad det er, ved at modsige sig selv”. Modstykket til ensidighed, forudbestemte meninger, skjulte præmisser og selvberoende identitet. Vilåret er relationen og de dynamiske spændinger, der indgår i relationer og driver dem fremad, fordi det, vi ikke mente at se

eller hvis eksistens, vi ikke kendte, kommer til syne og ændrer relationens karakter.

Hvis vi gør en afstikker og fremhæver de fire store repræsentanter for den dialektiske og normomstøttende dialektiske tænkning, så må det blive Platon, Hegel, Clausewitz og Marx. Kendetegnene for alle fire har været, at de levede og tænkte i en brydningstid.

Efter Athenernes forsmædelige nederlag i Syrakus i 413 f.Kr. gjorde rigmændene oprør mod det athenske demokrati og gennemførte et rabiat voldsregime, der resulterede i borgerkrig, som resulterede i en vis genindførelse af demokratiet. Men noget var gået tabt. Troen på at den ene eller den anden styreform kunne tillægges ophøjet ufejlbarlighed. Platon levede midt i dette politiske og tankemæssige kaos og fandt kun én vej ud af "sumpen" – samtalen og meningernes gendrivelse som vejen til sandhed. I vore dage vel blot indsigt. Platon opfattede dialektikken som erkendelsesakt. Som fremgangsmåde træder den frem i de 10 bøger om Staten (Politeia).

Hegel og Clausewitz – den ene filosof og den anden militærmand – var begge børn af den franske revolution og Napoleons substituering af den fallerede revolutions mål og tidsånd. Europa var i opbrud, og monarkiernes og adelens dage talte. Ancien regime stod for fald. Men hvad skulle komme efter og hvordan. De klassiske oplysningstænkere havde foregrebet og for-tænkt revolutionen men aldrig forestillet sig at åbne for Pandoras æske. Den blev åbnet, og kaos fulgte. En verden i opbrud kaldte på opbrydende tænkning.

Marx blev den filosof, der skulle videreføre og videreudvikle Hegels dialektiske tænkning for at komme ud af den tankemæssige og politiske fælde, Europa var havnet i med de mislykkedes revolutioner i 1848 og især det tyske borgerskabs troløshed overfor egne interesser og tilflugt i romantik og "Folket" som organisk enhed bag den prøjsiske hærs- og adels baronetter. Man måtte med et moderne udtryk "tænke ud af boksen" for at forstå "historiens paradoks". Marx redegør relativt sent for sin dialektiske metode i meget sammentrængt form i Kritikken af den politiske økonomi i afsnittet; "Den politiske økonomis metode".

Hos alle fire trænger den dialektiske metode igennem i deres voluminøse teoretiske værker, som der er brugt mange mandtimer på at trænge ind i. Men det mest interessante er måske, at alle fire herefter i lange perioder har været erklæret "døde hunde" men på trods oplevet en vis renaissance i perioder med opbrud og til tider kaos. Fordi deres tænkemåde indeholder evnen til at komme på den anden side af de begreber og forestillinger, som tyranniserer

vores samtaler og blænder vores syn på, hvad der spiller sig igennem bag vores ryg.

Ingen af de fire herrer udviklede deres tænkning ud fra ideale forestillinger eller fra en abstrakt utopi (stedet som ikke er) men som en kritiske måde at komme til begreb om det konkrete, der udspillede sig. Det som er sammenfatningen af det, der viser sig og de modsætningsfyldte sammenhænge i hvilke, det, der viser sig, kommer til syne. Det vil sige i stedet for at anskue det, der sker, som vi kalder virkeligheden til det eneste rigtige, gøre vores eget udgangspunkt til genstand for kritisk analyse. Altså anerkende vores egen indfældethed i situationen og begivenhederne og afstå fra den opfattelse, at vi står udenfor og kan betragte og tale om det, der sker, fra et ultimativt ståsted.

Heri ligger overskridelsen af det abstrakte og ensidige som forudsætning for at komme til begreb om det konkret forekommende og bane vejen ud af det tilsyneladende konkrètes virvar af handlinger og begivenheder, som kun skrøbeligt holdes sammen af de abstrakte normer og virkelighedsforståelser. Som vi historisk har ophøjet til *virkeligheden blot og bart*, og som igen og igen hensætter os i dobbeltstandarder, modsigelser og hykleri, når vi forsøger at afkode de mange kriser, vi gennemlever.

Med det sagt befinder vi os i dag med krigen i Ukraine og den diskurs, vi er indfanget i i en situation, der kalder på en genoptagelse af de fire herrers måde at tænke på, hvis vi skal overvinde tanketyranniet, det abstraktes formørkelse og dæmonisering af alt og alle, der ikke har underkastet sig kravet om ”national samling” i forsvaret for vores universelle værdier.

Det lyder igen og igen, at Ukraine med Vestens støtte vil vinde over autokraten og usurpatoren Putin. Men hvad forestiller man sig? Tror man selv på, at Russiske styrker skal presses tilbage over grænsen og Ruslands opgivelse af Krim, før en fredsaftale kan komme på plads? Og i givet fald, hvad skal den fredsaftale så indeholde andet end kapitulation? Her er det værd at erindre allerførste side i Clausewitz’ bog Om Krig, hvor der står: ”Krig er altså en voldshandling for at tvinge modstanderen til at opfylde vor vilje”. Men næsten umiddelbart efter skriver han i afsnit 6; ”Modifikationer i virkelighedens verden”, at ”når vi forlader det abstrakte og går til virkeligheden, forholder alt sig imidlertid anderledes”. Herefter opstiller han tre betingelser for, at det abstrakte skal blive virkelighed: krig som isoleret handling, krig som en eneste afgørelse, hvis krig i sig selv er en fuldstændig afgørelse og den politiske tilstand, der følger efter allerede er foruddiskonteret.

Kort sagt den ideale krig og krigens ideale mål findes ifølge Clausewitz ikke. Lettere omskrevet konkluderer han: ”Begge modstandere kan altså stort set bedømme den anden ud fra dét, han gør, og ikke ud fra dét, han strengt taget burde gøre”. Altså væk med det moraliserende og dæmoniserende krigsbillede og en nøgtern analyse af krigens årsag og tilblivelse, krigens større sammenhæng og de indbyrdes styrkeforhold som betingelse for at nå frem til de virkelige og realistiske fredsmuligheder, som både er krigens modsætning og udgår fra krigen.

På det seneste er det blevet almindeligt, at politikere og meningsdannere anvender vendingen overfor kritikere eller dem på den anden side, som er vores modstandere, at det drejer sig om ”stille sig på den rigtige side af historien”. Tager vi udsagnet for pålydende, må det vel betyde, at vi kan inddele historiens gang i sider, hvor en side er mere rigtig end den anden. Nuvel, det fordrer, at nogen har autoriteten til at bestemme, hvad der er de rigtige og forkerte sider. Men vi er alle – uden undtagelse – en del af historien og kan ikke sætte os ud over den. Således konstateret kan udsagnet ikke gøre krav på absolut autoritet men er behæftet med det partielle begrænsninger. Altså, at udsagnet ikke hæver sig over en bestemt virkelighedsopfattelse og deraf afledt interessevaretagelse. Hermed åbnes der for en kritisk analyse af udsagnet og en overvindelse af dens ultimative autoritet, der hvis ikke, ville bringe os ud i et legitimt og forpligtende korstog mod alle dem, der ”står på den forkerte side af historien”. Både globalt og nationalt. Krigen ville så at sige blive hverdagsliv i nationerne og kræve det autoritære.

Men noget må jo bringe de politikere og meningsdannere, der mener at kunne lokalisere den ”rigtige side af historien” til at formulere sig sådan. Svaret på dette noget ligger lige for. De repræsenterer verdenssamfundet og dets universelle værdier så som frihed, regelstyringen af verden, demokrati og menneskerettigheder. Spørgsmålet melder sig igen; hvordan er disse værdier blevet universelle? Er de hentet ind udenfor historien, eller er de blevet opdaget gennem historien? For så vidt det første, forudsætter det, at vi anerkender kræfter udenfor historien, der styrer den, og hvad er så det for kræfter? Og hvordan går det så med friheden? For så vidt det sidste, må der jo være nogen i historiens løb, der har opdaget dem og defineret dem som universelle, hvormed de faktisk viser sig at være partielle, hvilket åbner for en konkret og kritisk vurdering af deres holdbarhed og foreskrivende rækkevidde.

Og så er det, vi kommer til kort, når de såkaldte universelle værdier skal måles i forhold til det, der virkelig foregår. Binder vi eksempelvis an med en kritisk analyse af nøglebegrebet frihed som individuel virkelighed, havner vi uvilkårligt der, hvor begrebet ophæver sig selv. Det samme gælder begrebet

menneskerettigheder og det regelbundne eller begrebet demokrati/folkestyre, fordi de forudsætter enhed uden forskelle, og er som sådanne abstraktioner. Det forklarer også, hvorfor vi tvinges til mere at beskæftige os med, hvad disse begreber ikke er for at komme til begreb om, hvad de indeholder, og så ophører de med at være universelle. Begreberne bliver til gemene normer for, hvordan vi i en given tid på givne betingelser ønsker, at verden og vores samfund skal skrues sammen. Men universelle bliver de ikke og kan af samme grund ikke demarkere grænsen mellem den rigtige og forkerte side af historien.

Ikke desto mindre lægger de ledende politikere og beslutningstagere det verdensbillede til grund for den aktuelle vurdering af og engagement i krigen i Ukraine. (alle de mange andre krige, der forløber samtidigt, har vi parkeret som underordnede). Men for igen at parafrasere Clausewitz trænger virkeligheden sig på og åbner for de mange modsætninger, som de virkelige krige altid gør. Det viser sig nu, at over halvdelen af verden ikke anerkender Vestens universelle værdier som sådan. At den har en helt anden historieopfattelse, hvor eksempelvis menneskerettigheder viser sig som et privilegium for de få. Hvor frihed er frihed for de få og tvangsbestemmelser for de mange, og hvor den regelstyrede verdensorden mærkværdigvis afskærer dem fra de rettigheder, der ellers tilskrives mennesket generelt – som et universelt værende.

Krigen i Ukraine er af mange, jeg selv inklusive, blevet kaldt en stedfortræderkrig. Måske er begrebet rigtigt, men alligevel indfanger det kun en del af virkeligheden og begrænser som begreb vores arbejde med at forstå, hvad der egentlig foregår. Fordi begrebet stedfortræderkrig blot løfter den konkrete krig op i en mere overordnet krig, hvis dynamik og udviklingshorisont forbliver tåget og indenfor rammen af den verdensorden, vi kender. Og vi kan ikke hævde det universelle uden samtidig at hævde, at alt, hvad der ligger udenfor, skal nedkæmpes nådesløst – og i hvert fald indenfor diskursen – krigerisk.

Krigen i Ukraine kan være den krig, der ikke på grund af egne kvaliteter, dynamikker og egne lovmæssigheder, eksponerer en bevægelse og en ny logik, der er undfanget af i den nuværende/hidtidige verdensorden, som vi med definitionsretten indtil nu har ophøjet til universel. Dermed ikke sagt, at der er tale om forskellige værdisæt, som står dikotomisk overfor hinanden, hvor det ene skal afløse det andet og afstedkomme en ny ligevægt. Men lige omvendt, at det nidkære og magtfuldkomne forsvar af den gamle verdensordens værdier – som vi finder de eneste rigtige – puster så meget til ustabiliteten i verden (eksempelvis krigerne i Mellemøsten), at krige som den

i Ukraine bliver lige så forudsigelige, som i Gabriel Garcia Máquez' roman "Historien om et forudsigelige mord".

Krigens betydning ligger derfor i det, vi taler om uden at se. At virkelighedens nådesløse nedslidning af vores egne værdiers universelle autoritet nu med krigen i Ukraine kommer til overfladen og bliver både fremskyndet og reformuleret af de verdensdele og befolkninger som indtil nu ikke har haft magt til at hævde definitionsretten. Det vi kalder udviklingslandene eller det, vi kalder det "globale Syd" træder i forbindelsen med krigen i Ukraine ind på scenen og forkaster forestillingerne om et samlet verdenssamfund og henviser universaliteten til historisk forbigående interessebestemmelser. Ikke for at henvise vores værdier til historiens mødding men for at forene dem med deres påståede modsætninger og herigennem overvinde deres ensidighed.

Helt konkret diskuteres nye demokratifortolkninger i Afrika, i Asien og dele af Latinamerika. Der gøres mange og seriøse øvelser for at fravriste frihedsbegrebet liberalismens historiske spændetrøje, ligesom der helt praktisk drøftes ændrede regler for det internationale samfund, der fremmer lighed og begrænser forud givne privilegier i modsætning til de eksisterende Bretton Woods regler.

Det er i en sådan historisk situation, at vi har brug for med de fire nævnte herrer at tænke dialektisk for at erkende, at verden er i bevægelse. At det samme gælder vores sprog og begreber og dermed også forestillinger om verden. Som betingelse for at nå ud over den givne forvirringstilstand og øjne det nye i det gamle og dermed også de realistiske forudsætninger for fred i Ukraine og en mere holdbar sikkerhedsstruktur for fremtiden. Der også inkludere den modpart, vi suggestivt har dæmoniseret og hånet som tilbagestående. Her taler vi ikke om et moralsk imperativ men om en anerkendelse af det konkrete og mangfoldige, som ligger nedenunder det abstrakte.

Så længe vi stædigt fortsætter med at kræve den retfærdige fred og udelukker den pragmatiske, skaber vi blot i freden den næste krig.

Ny stabilitet?

Nicolai von Eggers, Aarhus Universitet

Artiklen placerer SVM-regeringen i en tendens i europæisk politik, der især er tegnet af de store midter-koalitioner, som fx Østrig, Tyskland og Frankrig under Macron har oplevet. Det fremstilles, hvordan de forskellige deltagere i regeringen har bevæget sig frem til de nye positioner, og endelig peges der på, at det fundament regeringen bygger på, kan have indbyggede revner.

Artiklen er oversat af Carsten Jensen fra 'New Stability?' venligst stillet til rådighed af New Left Review (NLR) Sidecar, 2. marts, 2023.

Den 1. november 2022, natten til folketingsvalget, sagde en lederen af det nyetablerede parti Moderaterne Lars Løkke Rasmussen triumferende til sine tilhængere: 'Det her land skal have en ny regering!' Exitpolls giver ikke Rød blok, den progressive koalition, der støtter den siddende socialdemokrat Mette Frederiksen, et direkte flertal. Blå blok stod også til at mangle mandater til et flertal. Hvilket betød, at Løkkes midtsøgende platform, der vandt 16 mandater ud af 179, ville kunne spille rollen som kongemager og potentielt katapultere Løkke ind i et højt embede.

Han havde været der før. Fra 2009 til 2011 og igen fra 2015 til 2019 var Løkke statsminister og leder af det største parti i blå blok, Venstre. I denne egenskab fortsatte han med at udhule velfærdsstaten, styrke den straffende migrationspolitik og ignorere klimakrisen. Han forsøgte også at undertrykke de mest højreorienterede elementer i sin blok ved at række ud over midten – ved valget i 2019 stillede han op på et løfte om at forene midten ved at samarbejde med Frederiksens socialdemokrater og marginalisere de to 'fløje', venstre og højre. Det ville have markeret et historisk brud i dansk politik, hvor partier uden for mainstream typisk skal tages i betragtning og kastes et ben eller to, når der skal etableres mindretalsregeringer.

Selv om Løkkes Venstre øgede sin mandatandel i 2019, var blå bloks samlede præstation dårlig, og Frederiksen viste ingen interesse for at samarbejde med sine rivaler. Tre år senere havde situationen dog ændret sig fuldstændigt. Denne gang var det Frederiksen selv, der stillede op på en platform, der skulle skabe en tværpolitisk regering på midten. Efter at have brugt hele sin regeringstid på at modstå kravene fra de mindre røde og grønne partier, havde hun nu gjort det til sin mission at isolere venstrefløjen og regere uden den.

Det endelige resultat forvirrede de tidlige meningsmålinger: Rød blok havde faktisk sikret sig et flertal med den mindste margin. Men Frederiksen var ikke længere interesseret i en 'progressiv' regering. I stedet dannede hun en koalition med Moderaterne og Venstre, nu under Jakob Ellemann-Jensens ledelse. Mens Socialdemokratiet fik næsten 28 procent af stemmerne, kom de

nye partnere ind på anden- og tredjepladsen: Venstre med 13 procent og Moderaterne med 9 procent. Det var nok til at gøre Løkke til udenrigsminister, mens Elleman blev udnævnt til forsvarsminister. Socialdemokratiet overtog såvel finansministeriet som statsministerposten. Venstre-fløjen klarede sig relativt dårligt med et samlet stemmetal på 17 procent, mens det yderste højre – der denne gang var blevet reorganiseret til tre forskellige partier – tilsammen vandt 14 procent.

Løkke havde brudt med Venstre efter valget i 2019 og opkaldt sit nye hold efter regeringspartiet i den populære tv-dramaserie *Borgen*. Livet efterligner kunst, som de siger; Men hvis Zelenskij foretog overgangen fra fiktion til virkelighed, har Løkke gjort det modsatte: modelleret sin persona og sit program – og sågar sit partis brandfarver – på denne midtsøgende fantasiverden. En sådan Netflixificering afspejler et større skift i dansk politisk kultur. Selv om landet traditionelt har været styret af brede koalitioner, der spænder over flere partier, var splittelsen mellem rød og blå blok dens største brudlinje. I dette valglandskab blev der skabt konsensus om en række spørgsmål, mens specifikke politikområder var genstand for en relativt fredelig debat. Dette betød, at der fortløbende var et vist niveau for grundlæggende ideologisk konkurrence; reelle forskelle kunne luftes, omend i begrænset omfang, og vælgerne kunne let kategorisere hvert parti efter dets blok. Dette system, selvom det langt fra var ideelt, garanterede i det mindste en vis offentlig deltagelse - hvilket igen sikrede politisk stabilitet og grundlæggende tillid til staten. Sådanne faktorer bidrog til at bremse tempoet i neoliberaliseringen og holde levestandarden relativt høj. De bidrog også til Danmarks forholdsvis effektive håndtering af Covid-pandemien.

Med denne model har danske virksomheder klaget over højere skatter, men de tjente på landets sunde, uddannede arbejdsstyrke. Politikerne ærgrede sig ligeledes over behovet for at lave aftaler med yderpartier, men de var lige så knyttet til en rutine med stabil styring. Nu har elitens opfattelse af stabilitet imidlertid ændret sig. Blokkenes vekslen er faldet i unåde, og prioriteten er at bekæmpe fløjene – eller *yderfløjene* – og samtidig konsolidere midten. Frederiksen har formuleret denne kovending som et svar på den ændrede globale konjunktur: krig i Ukraine, Kinas fremmarch, inflationspres. Hendes valgslogan, 'Sikkerhed gennem usikre tider', fangede denne nye retning.

Frederiksen har en strategisk interesse i at skabe denne alliance. At lede den socialdemokratiske regering siden 2019 har gjort hende til en isoleret politisk målskive. Siden hun blev valgt, har højrefløjen portrætteret hende som en kommende diktator, der udnyttede Covid-krisen til at presse politik igennem ved hjælp af konstant undtagelsestilstand. Hun håber, at en bredere midterkoalition vil forbedre hendes langsigtede udsigter ved at mindske intensiteten af disse angreb. For Løkke giver den nye regering imidlertid ikke blot mulighed for et personligt comeback, men også for at regere uden racisme fra den yderste højrefløj, hvis repræsentanter – som Dansk Folkeparti

– tidligere havde undermineret hans evne til at fremstille sig selv som en fornuftig, pragmatisk teknokrat. For disse ledere er hovedinspirationen den tyske model, som gjorde det muligt for Merkel at bruge årtier på at kvæle uenighed og samtidig opretholde en politisk status quo, der gavtede det hjemlige erhvervsliv. En anden parallel er Macrons 'revolution' i Frankrig, hvor en dynamisk centrisme kortsluttede den nominelle konkurrence mellem venstre og højre.

Men sådanne analogier viser, hvor let denne stabilitetsmodel kan underminere sig selv. I Frankrig er valgdeltagelsen i frit fald, og mindet om *gilets jaunes* hjem søger stadig Élysée-paladset. I Tyskland viste GroKo ('Den store koalition', red.) sig for u håndterlig og uinspireret til at håndtere landets mest presserende spørgsmål, fra offentlige investeringer til klimasammenbrud. Det danske politiske system er allerede begyndt at vise nogle af de samme symptomer. I 2022 var vælgerne forvirrede over spredningen af nye midterpartier, der opstod ud af ingenting og typisk var domineret af enkelte politikere, der håbede på at skabe en personkult omkring sig selv: Løkkes Moderaterna, Inger Støjbergs DF, Alex Vanopslagh's Liberal Alliance. Disse fup-karismatiske ledere stjal hinandens politikker, udsendte en lignende række tomme soundbites og engagerede sig i endeløs cirkulær debat om - ja, ikke rigtig noget.

Vanopslagh bejlede til yngre mandlige vælgere med en blanding af iværksætter og Jordan Peterson-inspireret selvhjælpspsykologi – og iværksatte en aggressiv online reklamekampagne, der var målrettet TikTok og pornosider. Tidligere integrationsminister Støjberg lænede sig op ad fremmedhadet og udnyttede, at hun tidligere havde afsonet en dom på to måneders fængsel for ulovligt at adskille asylpar. Løkke tøvede med at fremlægge konkrete politiske ideer, bortset fra skattelettelse til de rige og gradvis afskaffelse af folkepensionen. Fælles for alle tre var manglen på et traditionelt partiapparat: ingen stor medlemsbase, ingen konferencer, ingen intern demokratisk kultur. Der var tale om topstyrede PR-operationer. Da de kom til at dominere valgkampen, aftog offentlighedens entusiasme. Valgdeltagelsen faldt til det laveste niveau siden 1957 (undtagen 1990, hvor vælgerne var blevet slidt ned af en række lynvalg). Den praksis, som Peter Mair beskrev som 'ruling the void', var nu fuldt funktionsdygtig i Danmark.

Hvad skal vi stille op med Frederiksens 'postideologiske' regering tre måneder inde i regeringsperioden? En af hendes første handlinger var at løbe fra en aftale, hun havde indgået med venstrefløjens om at øge investeringerne i børnepasning. Samtidig indførte hun en række regressive skattelettelse og nægtede – trods offentligt pres – at hæve skatten på en af landets største virksomheder, Mærsk, der havde et rekordoverskud på over 25 mia. euro i 2022 og samtidig betalte en effektiv skatteprocent på under 0,3 pct. Mette Frederiksen meddelte for nylig, at hun agtede at skrotte en af landets helligdage og samtidig øge militæruddgifterne. Hun løftede også sløret for

planer om at 'reformere' de videregående uddannelser ved at skære størstedelen af kandidatuddannelserne inden for humaniora og samfundsvidenskab ned til et år. Sidstnævnte beslutning er særligt besynderlig, da ingen – heller ikke dansk erhvervsliv – synes at støtte den. Alligevel håber Socialdemokratiet, at det vil fremme deres politiske fortælling, der placerer dem på et almindeligt, hårdtarbejdende Danmarks side mod et parasitisk lag af uddannede kultureliter. Desværre har denne fortælling – hvor Socialdemokratiet har overtaget de tidligere modstanderes indvandrerfjendske argumentationsform – indtil videre gjort det muligt for partiet at appellere til en bred vifte af sociale grupper.

Frederiksens fjernelse af helligdagen har dog fremkaldt mere modstand end de fleste af hendes tidligere politikker. Mere end 400.000 mennesker skrev under på en underskriftsindsamling mod lovforslaget, omkring 50.000 demonstrerede i København, og socialdemokratiske politikere blev valgt fra til 1. maj-arrangementer over hele landet, hvilket signalerede en voksende kløft mellem partiet og de store fagforeninger. Selv om fagforeningslederne stadig har et venskabeligt forhold til Frederiksen og hendes inderkreds, kan utilfredsheden blandt de menige gøre det sværere og sværere at opretholde. Traditionelt kræver den såkaldte 'danske model', at faglige konflikter løses af interessenterne – arbejdere og chefer – hvor politikerne holder sig ude af forhandlingerne eller højst spiller en mæglerrolle. Alligevel er socialdemokratiske folketingsmedlemmer blevet mere skamløse i deres villighed til at udfordre denne tradition. Det har fået kritik selv fra de notorisk sky græsrodsmedlemmer i deres eget parti. Om det fører til dybere splittelse mellem regeringen og fagbevægelsen, er endnu uvist.

Den seneste meningsmåling viser, at opbakningen til regeringspartierne er faldet voldsomt med tilsammen 11,3 procent, mens begge fløjene er gået omkring 5 procent frem siden valget. Men disse skift i folkestemningen betyder ikke, at et kontra-hegemonisk projekt er i horisonten. Socialdemokratiet er fortsat det klart største parti med et solidt bagland bestående af offentligt ansatte og arbejderkredse uden for de største byer. Partiet og dets allierede er opsat på at presse et midtsøgende program igennem, der virker lige så uundgåeligt, som det er upopulært. Men den nye stabilitet, som de er ved at etablere, kan hvile på et revnet fundament.

Læs videre: Niels Finn Christiansen, 'Denmark: End of the Idyll, NLR I/144.

Når vi ser fremad, hvor kommer tilliden så fra?

Af Dr. Jan Øberg, direktør for den Transnationale stiftelse for Freds- og Fremtidsforskning (TFF)

Denne ret lange tekst blev skrevet på invitation af det anerkendte tidsskrift China Investment, som er sponsoreret af Kinas nationale udviklings- og reformkommission.

Teksten er velvilligt stillet til rådighed af hjemmesiden The Transnational for Kritisk Debat netop i en periode, hvor flere og flere nu efterspørger seriøse fredsinitiativer i Ukraine som alternativ til krigsretorikken og påstande om den totale sejr for en af parterne.

*Det anbefales læserne at søge yderligere information på:
<https://transnational.live/>*

Indledning – Gåden om gode ting

Som mange andre positive ting i denne verden er der et underskud af forskning tilgængelig om, hvad tillid er, og hvordan det fungerer. Mennesker studerer krig og anden vold meget mere end ikke-vold og fred; ondt mere end godhed; aggression mere end tilgivelse og forsoning.

Det er ret mærkeligt, fordi intet samfund, ingen menneskelige relationer, kan eksistere uden disse grundlæggende gode kvaliteter.

En forklaring er, at medmindre folk tænker dybere, tror de, at de gode ting eksisterer, når der er fravær af de dårlige ting. Fred betyder således 'ingen krig', eller tillid betyder, at der ikke er nogen mistillid. Med andre ord er de gode ting ugyldige i egen ret eller ensbetydende med fraværet af noget dårligt eller ondt. Men at være sund er selvfølgelig ikke bare ikke at være syg. At leve i fred er så meget mere end blot fraværet af krig.

Og at føle tillid er så meget mere end bare ikke at føle mistillid eller forræderi. Alle disse positive livsfænomener er fyldt med indhold, men der er sørgeligt lidt forskning og offentlig debat om stort set alle gode, konstruktive, positive aspekter af menneskelivet.

Tilgang til begrebet/erne tillid

En måde at gribe det an på er at se det som et forhold, hvor parterne lever op til deres jævnaldrendes forventninger. Når vi stoler på en person, tror vi, at hun eller han vil gøre, hvad vi forventer og/eller afholde sig fra at gøre noget, vi ikke forventer. Når forventningerne bekræftes i virkelighedens gerninger, vokser vores tillid.

I modsætning hertil mister vi tilliden, når nogen skuffer os ved ikke at leve op til vores forventninger.

Selvfølgelig afhænger denne vurdering af, om vores forventninger var realistiske i en eller anden forstand af ordet. Om vi bedømmer den andens troværdighed korrekt.

Dette peger i retning af at tage en risiko. Når jeg beslutter mig for at stole på nogen, i det mindste første gang, tager jeg en risiko: Han eller hun kan vise sig ikke at opføre sig som forventet, endda at snyde mig - bevidst eller på grund af manglende evne til at opfylde mine forventninger.

At stole på nogen er at handle ind i fremtiden: Jeg forventer noget til gengæld på et tidspunkt.

Måske havde den anden person en skjult dagsorden og spillede kun tillidsfuld – men førte mig faktisk bag lyset. Hvis det sker, føler vi os snydt, og vi kritiserer os selv for at have været naive i den forstand, at vi næsten blindt har stølet på den anden.

For at opsummere: Tillid er et kendetegn ved et forhold. Tillid er relateret til forventninger – hvad enten de er reelle eller idealistiske. Og tillid indebærer, i det mindste i den tidlige fase af et forhold, at vi tager en risiko.

Og hvad er det så, vi sætter på spil? Det er vores følelse af sikkerhed.

Jeg føler mig usikker, indtil jeg får bevis for, at den tillid, jeg viste den anden person, var realistisk, og at hun eller han opfyldte mine forventninger. Og omvendt, hvis den anden gentagne gange opfylder min forventning, jo mere sikker føler jeg mig og kan så – sikkert – stole på den anden på flere og vigtigere ting.

Når det er sagt, forsøger vi alle at beskytte os mod at blive snydt, mod at øge vores usikkerhed. Uanset om det er nationer eller enkeltpersoner. Vi kan sige, at tillid er et fænomen, der gælder - omend på forskellige måder - på nationalt eller kollektivt niveau og på det personlige individuelle- og smågruppeniveau.

Tillid og sikkerhed

Lad os beskæftige os lidt med sikkerhedspolitik – personligt såvel som nationalt/globalt. Sikkerhed kan aldrig opnås ved at få den anden side til at føle sig usikker. Ved at gøre det, forhindrer vi den anden side i at stole på os. Ligesom tillid udvikler ægte sikkerhed sig som en gensidig test over tid af pålidelighed og tager hensyn til den andens behov (empati) - det vil sige ved at udvikle sikkerhed med den anden side (få ham til at føle sig sikker hos os og stole på os), ikke mod den anden.

Det er en trist intellektuel og moralsk kendsgerning, at national militær sikkerhed for det meste fremmer sikkerhed *mod* den anden, mens *felles* sikkerhed er bygget på ideen om gensidighed: Jeg er sikker, når den anden føler sig sikker - og sådan har den anden det også over for mig. Enhver teori om afskrækkelse underminerer tillid og følelsen af sikkerhed. Partier, der

siger: Jeg kan dræbe jeres folk, hvis I gør noget, jeg ikke accepterer, er et budskab om usikkerhed. Det er offensivt.

Denne næsten civilisatoriske fejlslutning er grunden til, at vi har våbenkapløb, mange flere krige og mere vold, end vi ellers ville. Derfor lever vi i en forfærdelig overbevæbnet – men samtidig usikker – verden. Våbenbaserede afskrækkelsessignaler: Jeg gør/vil/kan ikke stole på dig.

At bygge sin sikkerhed på den kapacitet kan aldrig føre til fred – uanset hvilke gode intentioner vi siger samtidig. Det kan kun selvforsvar – defensivitet. For at bruge et billede: Den kinesiske mur er defensiv, den truer ingen – men var en formidabel, defensiv afskrækkelse: Hvis du kommer i nærheden, får du problemer, men ellers gør du det ikke.

Atomvåben signalerer derimod og gør det modsatte. Derfor er defensivitet en globalt anerkendt norm i FN-pagtens artikel 51.

Vi føler os trygge, når vi på baggrund af en eller anden form for erfaring opnået over tid fornemmer, at vi kan stole på den anden. Det vil sige, at den anden opfører sig på en måde, vi, grosso modo, forventede. Der er forudsigelighed og dermed stabilitet i forholdet.

En trussel ligger ved den yderste grænse i et spektrum i et forhold, før en konflikt bryder ud i voldelig handling. Det er nok at føle usikkerhed, at føle sig ikke betroet og ikke i stand til at stole på – og så sætter vores psykologiske eller nationale forsvarsmekanismer i gang: Hvordan kan vi beskytte os mod den anden person eller det andet land, som vi føler, vi ikke kan stole på?

Bemærk her, at følelsen af manglende tillid kan have mange forklaringer. Den anden kan ud af det blå have gjort noget, vi ikke engang kunne forestille os. Den anden side overraskede os negativt - ved at gøre noget dårligt eller ved ikke at gøre, hvad vi havde forventet, for eksempel at være passive, ikke reagere, droppe ud af en aftale.

Og så opstår spørgsmålet: Hvorfor? Fejlbedømte vi den anden side, eller gjorde vi noget, som den anden side fortolkede som ikke-troværdigt (uanset om det var tilsigtet eller ej)?

Dette åbner for en uddybning af begreberne *defensivitet* og *offensivitet*. Det synes at være både et menneske-individ og et nationalt-kollektivt træk i psykologien at se den anden som årsagen til min mistillid, frygt eller vrede. Hvor ofte har vi ikke hørt dette råbt: Ja, det kan være, at vi gjorde noget forkert dengang, men *det* var dem, der startede alt dette! I en sådan erklæring reagerer vi kun på, hvad de gør derovre. Der eksisterer næppe nogen voldelig konflikt uden sådanne udtalelser.

Desværre er det en umoden udtalelse, som normalt tjener til at dække over mit medansvar, mine egne fejl, for at bevare det (oftest falske) billede af 'os'

som uskyldige, selv som ofre. (Offerpsykologi kan føre til meget værre vold end almindelig psykologi, fordi offeret har en moralsk kredit i andres øjne, som gerningsmanden aldrig kan have).

Lad os slå fast, at ligesom der skal to til tango, skal der mindst to – og som regel mange flere – til at komme i konflikt og udkæmpe krige.

Min personlige holdning skabt gennem samtaler med tusindvis af mennesker i temmelig mange konflikt- og krigszoner er, at hvis du lytter omhyggeligt og også forbliver opmærksom på dine egne fordomme og anti- og sympatier, har alle parter nogle gode argumenter for, hvorfor de gør, som de gør. De er desuden ofte spejlfortællinger om deres modstandere.

Men det er det, medierne aldrig vil fange og formidle til dig, fordi de stirrer sig blinde på volden og blodsudgydelserne og fuldstændig *overser de underliggende konflikter*, som volden har rod i: Hvad er det dybere problem, der står mellem parterne og får ellers fornuftige mennesker til at begynde at bruge vold og endda dræbe hinanden? Og det er det væsentlige spørgsmål, hvis du vil mægle eller på anden måde hjælpe med at skabe en løsning.

Men her støder vi på en meget vigtig intellektuel skelnen: *Symmetriske og a-symmetriske konflikter*. Det handler om dimensioner af magt, f.eks. intellektuel, økonomisk, militær, politisk, kulturel og etisk magt. En a-symmetrisk konflikt defineres af mindst to deltagere, hvor den ene generelt er meget stærk indenfor de vigtigste magttyper, og den anden generelt er svagere.

Men der er også blandingforhold, så at sige. En konfliktpart kan være stærk på militær magt og intellektuel magt, men lav på etisk magt (som set af andre) og kulturel magt. Den typiske mobbeprofil. Og den svagere side kan have den modsatte magtprofil - høj på moral og sympati og brug af ikke-vold, såsom diplomati, fordi der ikke er større militære ressourcer. De fleste politikere og medier kender ikke engang til denne skelnen, men skynder sig at vælge side uden at se de større militære og civile 'magtsammenhænge'.

Det er også bemærkelsesværdigt, at stærke magter (i målbar forstand, som militærudgifter) generelt har tabt krige, mens 'underdogs' ved at være klogere og bruge andre typer kræfter har vundet. F.eks. Frankrig og USA i Vietnam.

Den tillidsfulde og den troværdige

Det meste af ovenstående har handlet om Trustor (den der skaber tillid). Men vi bør måske tilføje, at tillidsmanden også er en personlighed. Nogle mennesker er stærke nok til at turde stole på – tage risikoen i at stole på. De stoler på sig selv, og hvis den tillid, de investerer i andre mennesker, fejler, bliver de ikke ødelagt. Og der er mennesker, der af forskellige årsager, såsom traumer tidligere i deres liv, er helt ude af stand til at stole på nogen -

supermistænksomme, paranoide; nogle fortolker endda venlige gerninger over for dem som en del af en snydeordning.

Men hvem er den troværdige?

I nogle tilfælde og situationer skyldes det en personlighedskarakteristik: vi tror, at en fremmed er troværdig. Det kan skyldes manerer, øjne, måde at tale på, håndtryk - uanset hvad. Det får os til at tro, at denne person er troværdig - selvom der måske ikke er nogen konkret grund og test til at bygge en sådan opfattelse på.

Og mest sandsynligt er vi alle stødt på nogen med mange forskellige egenskaber og personlighedstræk, der på trods heraf gav os en følelse af troværdighed.

Lad os huske, at livet også lærer os, at vi i princippet kunne have foretaget forkerte eller uretfærdige domme. Opfattelser kan ændre sig over tid - den troværdige viste sig at være en charmør, den utroværdige var bare en noget ukonventionel, mærkelig karakter, men viste sig at blive en betroet ven for livet.

At være troværdig er selvfølgelig ikke kun et spørgsmål om personlighed eller erfaring. Det har også en professionel dimension.

Vi har stor "automatisk" tillid til f.eks. piloter, læger, præster og psykiatere – dem, hvis faglige opgave er at håndtere eller helbrede os mennesker.

Så er der den modsatte side: I mange dele af verden har folk meget mindre tillid til politikere, automekanikere eller marketingfirmaer. Og der er samfundsområder/miljøer, hvor intern tillid er alt – såsom forskellige sekteriske samfund, Hell's Angles, mafiaorganisationer og dem, der udfører farlige cirkusnumre.

Man må også formode, at der er en meget høj grad af tillid til et symfoniorkester – dirigenten stoler på medlemmernes kompetence og lydighed, ligesom musikerne stoler på, at hvis de følger dirigenten, bliver det kollektive resultat bedre, end hvis alle spiller sin egen melodi.

Der er meget mere at sige om tillid og relaterede spørgsmål. Lad os nu undersøge, hvordan i det mindste noget af dette kan overføres til niveauet for global sameksistens.

Tillid i et globalt perspektiv

En interessant meningsmåling – "Edelman Trust Barometer" – produceres årligt af det noget utraditionelle kommunikationsfirma Edelman i USA. Blandt mange resultater viser det, at det kinesiske folk rangerer som nr. 1, når det kommer til tillid til deres regering - 91% og stigende støt i de sidste par

år. Dette skal sammenlignes med 39% af amerikanerne og lignende lave niveauer i mange europæiske lande.

Denne globale undersøgelse er baseret på mere end 36.000 respondenter i 28 lande, hvor hver respondent deltog i et 30-minutters online interview. Rapporten offentliggøres i januar måned og dækker en række indikatorer for tillid blandt virksomheder, medier, regeringer og ngo'er.

Edelman-teamet formulerede hovedkonklusionerne i 2022 under denne overskrift:

"en ond cirkel af mistillid drevet af regering og medier:

Vi finder en verden fanget i en ond cirkel af mistillid, drevet af en voksende mangel på tillid til medier og regering. Gennem desinformation og splittelse fodrer disse to institutioner den onde cirkel og udnytter den til kommerciel og politisk gevinst. 48% ser regeringen og 46% medierne som splittende kræfter i samfundet."

Man må spørge sig selv, hvor lang tid en sådan bevidst fremstillet mistillid – fake news, udeladelse og simple løgne – ville give nogen form for gevinst?

CEO Richard Edelman reflekterer over den forbløffende rolle fake news spiller: *"Der er nu næsten lige så mange lokale fake news mediesider i USA som egentlige lokale dagblade."*

Man skulle tro, at Edelmanns 2022-barometer skulle være et chokerende fund for verden, ikke mindst de dele af den, der betragter sig selv som demokratier i modsætning til autokratier. Men så vidt vi har kunnet undersøge, skabte det ikke overskrifter eller meget debat – i hvert fald ikke så meget som nogle nyheder om sport eller berømtheder."

Nu er Edelman et privat kommunikationsselskab med omkring 6000 ansatte rundt om i verden. Det er ikke et forskningsinstitut i sig selv. Men det har et forskningsinstitut og læringslaboratorium for tillid, og det offentliggør databaseret indsigt omkring tillid, der informerer ledelse, strategi, politik og vedvarende handling på tværs af institutioner.

Mærkeligt nok har vi ikke været i stand til på websitet at finde Edelmanns faktiske definition af tillid, eller hvilke metoder selskabet bruger til at operationalisere en sådan definition i det sæt spørgsmål, der stilles til mennesker over hele verden. Og nogle af dens publikationer er ikke ligefrem fri for politiske fordomme. Men lad det være ved det for indeværende.

I en Edelman-antologi om "*Restoring Trust in a Fractured World*" har vi fundet et par interessante indsigter.

Den ene er af *Gargee Ghosh*, der siger: "Så hvordan kan samarbejde fungere i en tid, hvor mistillid er standard? Historien viser, at nogle af de vigtigste skridt fremad i det globale samarbejde kom selv på tidspunkter, hvor det var vanskeligt at opnå tillid, og at disse fælles aktioner bidrog til at genopbygge tilliden. Og hvorfor fungerer samarbejdet selv i øjeblikke, hvor fjendskabet er højt? Kort sagt kan samarbejde fungere, fordi det giver resultater og er bygget op omkring gensidig egeninteresse."

En anden er formuleret af *Parag Khanna*, der hævder, at Vesten kunne lære af det faktum, at regeringer i Østen generelt nyder højere niveauer af tillid fra deres borgere end dem i Vesten. At der er noget interessant ved det, han kalder asiatiske værdier, nemlig "en næsten videnskabelig tilgang til styring, en der anvender forsøgs- og fejlmetoder til at levere utilitaristisk resultat."

Khanna hævder derefter, at der grundlæggende er tre principper bag den asiatiske tillid: a) teknokratisk regering (undtagen Kina) og en borger, der ikke er bange for at forkaste underpræsterende regeringer; b) en stærk tro på regeringens væsentlige rolle i at drive langsigtet strategisk planlægning - hvilket er et nødvendigt korrektiv mod overdreven afhængighed af fri markeds ortodoksien, og c) at tage en forsigtig og trinvis tilgang til samfundsmæssige ændringer, en der lægger vægt på at opretholde social harmoni. Også dette, siger han, er et naturligt korrektiv til nogle af udskejelserne i den mig-først, liberale ideologi, der hersker i store dele af Vesten. Det er en holdning, der har rod i regionens historie.

Jeg er tilbøjelig til at tro, at disse fællestræk faktisk er afgørende for at opbygge tillid mellem mennesker og deres regeringer, og forklarer også til en vis grad, hvorfor Kina rangerer så højt på tillidsbarometeret.

Og det er virkelig på tide, at lande med lav tillid læser skriften på væggen, gentænker tilliden og gør tingene anderledes. Men det indebærer en vilje til at lære af andre, en ydmyg bevidsthed om, at 'vi stadig kan forbedre os', og en evne til at tilpasse os og integrere andre, måske endda ikke-vestlige, værdier. Det er ikke mere mærkeligt – eller svært – end det har været for ikke-vestlige samfund at indoptage nogle vestlige værdier og måder at tænke på i deres samfund og kultur og udvikle noget nyt ud af blandingen.

Den slags langsigtede smelteprocesser bidrager helt sikkert også til tillid: Du har noget godt – men vi kan ikke lide det hele – og det kan vi bruge på vores måde! Og vi kan også have noget godt blandt flere af de aspekter, du måske ikke kan lide ved os. Måske kan du bruge det. Kort sagt, lidt af os i dig og lidt *dig i os!*

En sådan opfattelse er betinget af evnen til at se på andre på en differentieret måde i stedet for at male den anden i sort. Det kræver også en følelse af, at der er noget, vi kan gøre bedre, snarere end en følelse af, at vi er toppen af

civilisationen, og vores eneste opgave er at give de andre lektioner, der former dem til kopier af os selv.

Man kan virkelig i dag spørge, om Vesten – den vestlige kultur – har en sådan evne, eller om den vil falde, fordi den mangler den.

Den sidste form for holdning skaber alt andet end tillid – den skaber mistillid og vertikal underordnelse, vind/tab frem for horisontalitet, gensidighed, fællesskab og vind/vind.

Hvordan tillid kan genoprettes eller opbygges – og hvorfor ikke sige 'undskyld'?

Hvor skal tilliden så komme fra? Hvis den er gået tabt, hvordan kan den gendannes? Som det fremgår af indledningen, tror jeg, at sandheden er, at vi ved meget lidt om det. Men i betragtning af denne forfatters baggrund som ekspert i konflikt (diagnose, prognose og behandling / løsning) vil jeg vove den påstand, at (gen)opbygning af tillid er tæt på konfliktløsning, der kan formulere en ny vision, der gør det muligt for de tidligere modstridende parter at tilnærme sig hinanden og føle sig trygge.

Og jeg vil hævde, at det også er tæt på forsoning og tilgivelse. Hvorfor?

Vi oplever altid, at der bag *mistillid* – og forskellige former for vold – er en eller flere konflikter. Mistillid og vold er blot symptomer på noget dybere – ligesom smerten i menneskekroppen ikke er problemet og ikke kan løses i ægte forstand med smertestillende medicin, men kun ved at spørge: Hvad er smertens rødder? Hvad er roden til volden – eller mistilliden?

Det er *diagnosen*, så kommer *prognosen* – hvad hvis det fortsætter og eskalerer, hvad nu hvis vi gør det ene eller det andet, og hvad hvis vi ikke gør noget? Og så kommer *behandlingen*: En form for intervention i forhold til parterne og strukturen i forholdet mellem dem – og ændring af holdninger, adfærd og konfliktspørgsmål i en sådan grad, at den samme konflikt – mistillid – ikke kommer tilbage igen. Hvis det sker, er konflikten ikke blevet håndteret ordentligt, og der kan ikke opbygges tillid.

Nogle gange må en krig eller anden vold rase – men på et tidspunkt bliver parterne nødt til at forholde sig til, hvad det var, der fik dem til at søge en voldelig løsning i første omgang. Den samme proces, kan man hævde, gælder for tillid: Vi kan ikke opnå noget og vil skade hinanden og os selv i det lange løb, medmindre vi holder op med at tænke og adressere, hvorfor vi ikke stoler på hinanden. Og så gøre noget nyt, der kan genopbygge tilliden.

En sikker måde at genopbygge tilliden på er at sige: Jeg er ked af det - undskyld, for eksempel for at være for mistænksom over for dig eller for at forsøge at manipulere eller narre dig. Ja, selv for at have truet dig. Det skulle

jeg ikke have gjort. Mennesker *kan* sige: Jeg er ked af det, jeg sagde eller gjorde – jeg vil seriøst forandre mig og beder om jeres tilgivelse.

Det er et stort problem, at der ikke findes en sådan mekanisme på statsniveau. Der findes tilfælde, hvor en intellektuel

Der findes situationer, hvor en politiker med høj intellektuel og moralsk integritet har haft civil courage til at sige: ”Jeg er ked af det”. For eksempel faldt den daværende tyske kansler, *Willy Brandt*, i 1970 spontant på knæ ved krigsmindesmærket i Warszawa for at undskylde for Nazitysklands forbrydelser.

Utvivlsomt skabte denne fysiske, symbolske gerning en enorm åbning for tilgivelse og forsoning. Og for tillid – tillid til at grundlægge et nyt, mere tillidsfuldt og fredeligt Europa.

Desværre har de fleste politikere imidlertid ikke et sådant menneskeligt format. Det kræver en ægte personlighed og en afvisning af bare at spille lederens rolle. Det kræver, at man tager den hårde statsmandsrolle af og bliver sig selv. Brandt havde i øvrigt selv været flygtning fra Nazityskland i Norge. Han forstod lidelse og kunne føle empati med dem, der led.

At spille hård og selvretfærdig, ikke vise vilje til at erkende sine egne forseelser, men i stedet gå i gang med (ofte militaristisk) business as usual. At være en rigtig mand og ikke vise følelser, forekommer, hvor mærkeligt det end synes, at være hvad der forventes nationale ledere, eller hvad der definerer politisk lederskab i hverdagen.

Denne kendsgerning kan en dag forårsage en nuklear udslettelse: Ledere spiller det som et 'kyllingspil' og giver ikke efter for nogen 'blød' politik.

Den danske filosof Piet Hein har formuleret det fortræffeligt:

”Den ædle kunst at tabe ansigt kan en dag redde menneskeheden og blive til evig fortjeneste, hvad svagere sjæle ville kalde skændsel”.

De nationale leders generelt manglende evne til at sige undskyld – at "tabe ansigt" – peger på vigtigheden af at opbygge mellemfolkelig tillid i stedet. Baseret på mit eget arbejde med forsoning og tilgivelse i krigszoner tror jeg mere på at opbygge tillid på det niveau, nedefra og op, og derefter lade det inspirere ledere. Hvorfor? For det er nemmere for en topleder at række ud og sige: Mit folk vil genopbygge tilliden, så det er det, jeg nu arbejder på at gøre med jer – end det er at bevæge sig i den retning alene.

Et andet aspekt af tillidsopbygning er passende her: *Tillid og mistillid fungerer forskelligt i symmetriske og a-symmetriske relationer. Ceteris paribus, det er lettere for de store og stærke at sige 'jeg stoler på dig' til den mindre og svagere part.*

Og omvendt - den svagere side, der siger 'jeg stoler på dig', kan miste alt, simpelthen fordi den side har et større afhængighedsspektrum. At stole på nogen fuldstændigt kan være ødelæggende, hvis alt bringes i fare.

Tabet ved at blive snydt er øjensynligt mindre for "overhunden" end for "underhunden".

I modsætning hertil er den risiko, man tager i symmetriske forhold, omtrent den samme for begge parter.

I sidste ende kan man se tillid – og viljen til at stole på – som en indikator for relativ magt.

Parter i a-symmetriske relationer kan betale meget forskellige priser den dag, det viser sig, at den anden ikke var til at stole på.

I de bedste tilfælde er gensidig tillid en win/win. Men vi skal tilføje en kvalitet til det: Ikke en win/win, hvor de stærke vinder 90% og de svage 10%. Tillid handler om at bevæge sig så tæt på 50/50 som muligt i symmetriske relationer og gøre det omvendte i a-symmetriske relationer: Den stærke part kan opbygge tillid effektivt ved at lade de svagere få 60% eller mere og kun opnå en mindre 'gevinst' for sig selv.

Tillid og kultur

Hvordan påvirkes tillid – og dens definitioner – af kulturer? Hvordan definerer forskellige måder at tænke på tillid?

Jeg synes, det er rimeligt at sige, at folks *opfattelse* af tillid har meget til fælles på tværs af kulturer. Men tillidens *rolle* kan variere.

For eksempel argumenterer David de Cremer i artiklen "*Understanding Trust, in China and the West*" for, at det vestlige koncept undertiden beskrives som værende hurtigt eller primært. Du opbygger tillid, mens du går, så at sige. Hvis samarbejdet går godt, vil tilliden udvikle sig.

I modsætning til det, fastholder han, ser det ud til, at den kinesiske opfattelse af tillid er mere tidskrævende og grundlæggende, og det er først, når man har opbygget tillid mellem parterne, at kineserne er klar til at indgå forhandlinger og indgå aftaler.

Hvis dette er tilfældet, er det interessant af mindst to grunde: Kineserne ønsker først at opbygge et *grundlag for* samarbejde før, de rent faktisk samarbejder. Det betyder, at det, Vesten gør, før landet handler med Kina, vil påvirke efterfølgende chancer for at opbygge samarbejdsrelationer.

Desuden betyder det, at den vestlige blanding af hurtig handling – "lad os få tingene gjort nu"! med den klassiske kombination af afskrækkelse/stødende udsagn eller handlinger og selektivt samarbejde, simpelthen ikke vil fungere. Fordi det er kulturelt ufølsomt.

Den komparative fordel er på Kinas side her, da kineserne generelt ved meget mere om Vesten end omvendt.

The Transnational Foundation's publication from 2021 about the US Cold War policy against China – "Behind the Smokescreen. An Analysis of the West's China Destructive Cold War Agenda And Why It Must Stop" – regrettably is one long documentation on how to build distrust.

I stedet for en konklusion

Tid til et resumé – men ikke en konklusion. Meget mere forskning og eksperimenter er nødvendigt. Der er ikke gennemført meget kendt forskning om tillid. Verden må eksperimentere med den viden om tillid, der findes, efter bedste evne, for vi kan ikke undvære den.

Tillid er et relationelt begreb, der indebærer at tage risici og derfor af samme grund også stimulerer forsvars- og sikkerhedsmekanismer og tænkning. Selvom det er et relationelt fænomen, afhænger det i høj grad af parternes 'personlighed' og livserfaringer.

Tillid afhænger meget af, om vi taler om et symmetrisk eller a-symmetrisk forhold.

Der er stor forskel på at opbygge tillid for første gang og genoprette tilliden, efter at den er brudt sammen. Sidstnævnte kommer tæt på konfliktløsning, tilgivelse og forsoning.

Den menneskelige oplevelse af tillid er sandsynligvis ret ens på tværs af det kulturelle spektrum, men stedet eller rollen for tillidsopbygning varierer helt sikkert alt efter måder at tænke på i forskellige kulturer.

Tillid tager tid – og som stort set alle positive værdier (fred, frihed, sandhed) tager det tid at opbygge den og kun kort tid og måske endda bare en enkelt forkert gerning at ødelægge den.

Tillid kan anskues synergetisk: relationer bygget på 100% grundlæggende, solid tillid kan opnå positive resultater 100% mere effektivt.

Desværre lever vi i en tid, hvor der synes at være en hastigt faldende tillid i hele samfundet og til regeringer og medier, især i den vestlige verden. Det er på høje tid at identificere årsagerne, for intet samfund kan leve længe uden tillid blandt borgerne.

Krigen i Ukraina sett fra Afrika

Anne-Cécile Robert

Denne artikkel er velvillig stillet til rådighet af den norske udgave af Le Monde Diplomatique, februar 2023 ([Le Monde diplomatique \(lmd.no\)](https://www.lemonde.diplomatique.com/))

I FN har de afrikanske landene nølt med å følge de vestlige landenes henstillinger om å stemme for resolusjonene mot den russiske invasjonen. Russlands comeback på kontinentet forklarer ikke alene denne nølingen.

Med sjokk og vantro så de vestlige regjeringene resultatene fra avstemmingen i FN 2. mars i fjor. Resolusjonen som fordømte Russlands angrep mot Ukraina og krevde umiddelbar uttrekning av de russiske styrkene, ble vedtatt med stort flertall (141 av 193 stemmer), men nesten halvparten av landene som ikke støttet den var afrikanske: 17 av de 35 landene som valgte å avstå, 1 av de 5 som stemte mot. I tillegg valgte åtte afrikanske land å ikke delta i avstemmingen, noe som har etablert en ny praksis med bevisst fravær. Afrika er den regionen som både er mest motvillig til å fordømme den russiske aggresjonen og mest splittet i synet på konflikten. Bare rundt halvparten av regjeringene har stemt for resolusjonsforslagene de har blitt bedt om å ta stilling til.

De vestlige landene har gått i front for å isolere Russland i FN, men har måttet bruke all sin tyngde for å få med seg de nølende og gjenstridige landene. «Senegal ble ikke direkte presset», sier president Macky Sall forsiktig. «Men vi fikk anmodninger fra våre partnere i EU og USA. Mange andre land ble også utsatt for dette vennlige presset om å stemme på denne ene eller andre måten». (1) Det kom ingen instruksjoner fra Den afrikanske union, som ennå ikke har drøftet om de 54 medlemslandene skal innta et felles standpunkt til konflikten. Den store avstanden mellom stemmegivningen til landene gjør det også heller usannsynlig.

Etter at sjokket hadde sluppet taket ga kommentatorene de enkleste forklaringene, nemlig at mange afrikanske land skal ha alliert seg med Russland. Etter å ha påpekt at Russland ikke er en viktig økonomisk aktør i Afrika, mente den franske politiske kommentatoren Thierry Vircoulon at Kreml utnyttet sin «aggressive tilbakevending» til Afrika, spesielt på sikkerhetsområdet: «Fra 2016 til 2020 har Russland levert 30 prosent av våpnene kjøpt av land i Afrika sør for Sahara. Siden 2017 har Kreml signert militære samarbeidsavtaler med 20 land i Afrika sør for Sahara, mot bare 7 fra 2010 til 2017.» (2) I tillegg kommer selvsagt Wagner-gruppen, [den private militærstyrken som støtter falleferdige regimer blant annet i Mali og Den sentralafrikanske republikk](#). «Den store bistand til regimenes sikkerhet gir Kreml en privilegert tilgang til maktkretsene», forklarte Vircoulon. «Russland kan også gjøre dem til vasallstater hvis regimene er svært svake, slik som i Den sentralafrikanske republikk».

Kolonialistisk fortid

Mye tyder på at slike hensyn har påvirket de afrikanske landenes beslutninger. Uoffisielt innrømmer afrikanske diplomater også at lederne deres ville tenkt seg om to ganger før de forarget atommakten Russland. For Russland er også permanent medlem av FNs sikkerhetsråd og har en viss innflytelse på forbindelsene mellom landene på kontinentet, blant annet via Sør-Afrika. Samtidig er det ikke overraskende at land følger sine venner eller interesser. At europeiske kommentatorer ble overrasket over de afrikanske landenes stemmegivning i FN «gjenspeiler Vestens oppfatning av at Afrika er ute av stand til å ta selvstendige vurderinger av det som skjer i verden», bemerker den beninske politiske kommentatoren Gilles Yabi spydig.(3)

De afrikanske landenes ulike holdninger til krigen i Ukraina henger også sammen med at dagens geopolitikk er blitt mindre forutsigbar med skiftende og tidvis overraskende allianser. Hvert land praktiserer det som har blitt kjent som et «transaksjonelt diplomati». Noen viser til Bevegelsen av alliansefrie stater som begrunnelse for en nøytralitet som har lite til felles med situasjonen under den kalde krigen, da bevegelsen oppsto med land som var opptatt av å ta avstand til to imperialistiske blokker. Derimot handler Ukraina-saken om å ta standpunkt til et alvorlig brudd på FN-pakten – endring av grenser med makt – fra et permanent medlem av Sikkerhetsrådet. Et ønske om å markere avstand, spesielt fra de historiske båndene til de tidligere kolonimaktene, har utvilsomt bidratt til at de har inntatt en mer aggressiv holdning og overdrevet sin uavhengighet.

For Vesten virker oppvåkningen brutal. «Siden andre verdenskrig har vi levd i en verden hovedsakelig definert av de vestlige maktene – militært, diplomatisk og økonomisk», bemerker Yabi. «En del av forklaringen på den afrikanske opinionens holdning til Russland er ideen om at de afrikanske landenes standpunkter gjør at de unngår å gjøre seg avhengige av en amerikansk supermakt, eller av europeiske land med en kolonialistisk fortid.»

Lemfeldig omgang med FN-pakten

I den internasjonale ordenen som er i ferd med å utvikle seg, er valgmulighetene flere og viljen til selv å velge sine partnere økende. Disse endringene kommer samtidig med at nye generasjoner har kommet til, generasjoner som ikke ser poenget med å bevare båndene fra kolonitiden, og som føler seg fri til å velge og vrake i buffetten av allianser. «Vi er i en situasjon der Afrika, med en stadig mer selvsikker elite og en befolkning som stiller større krav, søker å spille det internasjonale spillet i sin favør», påpeker Bakary Sambe, direktør for Timbuktu Institute.

I denne nye situasjonen befinner de vestlige landene seg i en uvanlig og nokså ubehagelig posisjon: som beilere. Chrysoula Zacharopoulou, statssekretær i

det franske utenriksdepartementet, oppførte seg slik sett foruroligende naivt i Dakar 24. oktober. I nærvær av flere afrikanske statsledere krevde hun at afrikanerne måtte vise «solidaritet» med europeerne som med den russiske offensiven står overfor en «eksistensiell trussel mot stabiliteten og integriteten til vårt kontinent».

Zacharopoulou syntes ikke å ha fått med seg følelsen av urett som gjennomsyrrer de afrikanske regjeringskontorene. Atferden til de vestlige diplomatene avslører at Vesten er partisk, mener Comfort Ero, direktør for International Crisis Group.⁽⁴⁾ Afrikanske ledere nevner titt og ofte Vestens lemfeldige omgang med FN-pakten i Irak (2003) eller i Kosovo (1999), eller hvordan NATO-alliansen ledet av Frankrike, Storbritannia og USA tøyde mandatet fra Sikkerhetsrådet i Libya i 2011. Gaddafi-regimets fall fikk dramatiske konsekvenser i Sahel med en stor økning i jihadist-bevegelser, noe Nigers president Mohamed Bazoum har beskrevet inngående på talerstolen i FN.

Vestens forskjellsbehandling

At Russland har begått ekstremt grove folkerettsbrudd betyr ikke at mange afrikanske land ønsker å benytte anledningen til å gi uttrykk for sin harme. Landenes sinne gjelder også de enorme og ofte eksistensielle utfordringene kontinentet står overfor uten å få tilstrekkelig hjelp fra resten av verden. I FN i september ba Senegals president Macky Sall, på vegne av Den afrikanske union, Sikkerhetsrådet «behandle alle trusler mot internasjonal fred og sikkerhet likt, inkludert i Afrika».

Nigers president Bazoum var på sin side bekymret for «de store hullene» i den globale kampen mot terrorisme, et «fenomen» som destabiliserer hele land i Sahel. Etter å ha listet opp de mange truslene og utfordringene på kontinentet – «klimaendringer, matkrise, terrorisme, nettsikkerhet, væpnede konflikter, covid-19» – fordømte også Kenyas president William Ruto en manglende internasjonal respons. I 45 minutter snakket han om tørke, gjeld og det digitale gapet. Afrikanerne «ser hvordan Europa tar varmt imot ukrainske flyktninger og avviser asiater, arabere og afrikanere», forklarer Comfort Ero. «I tillegg kommer Vestens forskjellsbehandling i fordelingen av koronavaksiner og i økonomiske spørsmål.» En viss irritasjon er påtakelig i kommentarene fra politikere og i mediene. «Klimaendringene er viktigere for Afrika enn krigen i Ukraina», erklærer Yabi med en viss vilje til provokasjon.

Manglende solidaritet

Faren for matkrise som følge av krigen i Ukraina er en påminnelse om Afrikas historiske sårbarhet for hendelser langt borte fra kontinentet. Uten å gå tilbake til kolonitiden, som kommentatorer ofte trekker fram, eller strukturtilpasningsprogrammene de internasjonale finansinstitusjonene har påtvunget mange afrikanske land, er de afrikanske landene hardt rammet av

sammenbruddet i forsyningskjedene som oppsto under koronapandemien. Nå er det korn som byr på mest problemer. Den afrikanske union bør kanskje dra til Moskva og få i stand en avtale med Vladimir Putin om maritim handel i Svartehavet.

«Det er på tide at afrikanerne lærer av krisen mellom Russland og Ukraina», mener den kongolesiske politiske analytikerens Cyr Makosso, «for å fjerne matavhengigheten med en politikk for å fordele importerte produkter mellom ulike områder på den ene siden, og på den andre siden med en omlegging til tradisjonell gjødsling og lokale frø og avlinger som lenge har blitt neglisjert med satsningen på landbrukskjemikalier».(5)

Det er samtidig noe tilgjort og demagogisk ved de afrikanske ledernes standpunkt til krigen i Ukraina. Mange av statsoverhodene som fordømmer urettferdighetene mot kontinentet, godtar ellers internasjonale politiske beslutninger som marginaliserer landene deres og utsetter dem for en lunefull global økonomi og griske multinasjonale selskaper. De signerer de internasjonale finansinstitusjonenes frihandelspåbud, som pålegger befolkningen økonomiske kurer som bare gjør dem fattigere. Og de takker ikke nei til vestlige militæreksperter og sikkerhetselskaper.

Dessuten skorter det litt på solidariteten innad på kontinentet og på bevisstheten om felles interesser. I 2011 støttet noen regionale stormakter, blant andre Nigeria, resolusjon 1573 som ga NATO tillatelse til å gripe inn militært i Libya, og ignorerte dermed meklingsforsøkene fra Den afrikanske union. Den senegalesiske politiske kommentatoren Aziz Salmone Fall, grunnlegger av forskningsgruppen Grila, kritiserer den afrikanske venstresiden for ikke å bruke disse internasjonale hendelsene til å fremme prosjektet med «frikoble» det afrikanske kontinentet fra den kapitalistiske verdensøkonomien, et prosjekt som den egyptiske økonomen Samir Amin har talt varmt for.

Ny maktbalanse

I løpet av få uker i fjor sommer besøkte både Frankrikes president Emmanuel Macron, Tysklands forbundskansler Olaf Scholz, USAs utenriksminister Antony Blinken og Russlands utenriksminister Sergej Lavrov kontinentet, og i midten av desember ble det andre toppmøtet mellom Afrika og USA i all hast avholdt i Washington. Det viser at Afrika igjen er blitt viktig. Noen afrikanske kommentatorer ser her muligheter for kontinentet. «I denne sammenhengen, som for en gangs skyld kan være veldig gunstig for oss», sier Sambe, «beveger Afrika seg, i det minste i oppfatningen, fra å bli tatt for gitt som en enkel variabel, til en mer komfortabel og fordelaktig posisjon der kontinentets innflytelse og tyngde kan bli bestemmende for den internasjonale maktbalansen.»

Det kommer stadig flere oppfordringer om å skape en ny balanse i den internasjonale politikken ved for eksempel å gi en fast plass til Den afrikanske union i G20 eller i FNs sikkerhetsråd. «Hvis resten av verden, og spesielt Europa, ønsker å utvikle rettferdige forbindelser til Afrika, er tiden inne for det nå», sier Senegals tidligere statsminister Aminata Touré. «I dag finnes det en rekke potensielle partnere, noe som ikke var tilfellet for 15–20 år siden. [...] Verden har forandret seg, men jeg har følelsen av at de tradisjonelle stormaktene ikke har innsett det, eller i det minste gjør det veldig sakte. Vi trenger et paradigmeskifte»(6). Et tegn på at veien dit fortsatt er lang kom i FNs generalforsamling 14. desember: De fleste vestlige ledere aksepterer nå ideen om å utvide sikkerhetsrådet, men de stemte alle mot resolusjonen om en ny internasjonal økonomisk orden, mens 123 land stemte for.

Noter:

1. Intervju i Le Monde 25 oktober 2022
2. Thierry Vircoulon, "Russafrique: ce que l'attitude des pays africains à l'ONU nous en dit", The Conversation/Le Point 14. Mars 2022
3. Gilles Yabi, "Le climat est plus important pour l'Afrique que la guerre en Ukraine", Institut Montaigne, Paris 27. Oktober 2022
4. Le Monde September 2022
5. "Regards croisés européens et africains sur la guerre en Ukraine: entre choc quasi mortel, révolution stratégique et incertitudes", episode i radioprogrammet Ça fait débat avec Whati på Radio France Internationale (RFI) 23. April 2022
6. World Policy Forum, Abu Dhabi, 10. Desember 2022.

Forsiktig nøytralitet i Nord-Afrika

Akram Belkaïd

Artiklen er velvilligt stillet til rådighed af den norske udgave af Le Monde Diplomatique februarudgave. ([Forsiktig nøytralitet i Nord-Afrika | Le Monde diplomatique \(lmd.no\)](#))

Denne artikkel sammen med artikkelen om Afrikas syn på krigen i Ukraine bringes for at bidrage til en innsigt i, hvordan krigen betraktes utenfor for det Vestlige offentlige rum.

Av ulike grunner ønsker ikke Algerie og Marokko å ødelegge forholdet til Russland. Mens Algerie lenge har hatt nære bånd til Kreml, ønsker Marokko ikke russisk innblanding i Vest-Sahara.

Den 7. november leverte Algerie en offisiell søknad om å bli med i BRICS-gruppen, som består av Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika og samlet står for 40 prosent av verdens BNP. Allerede i juli nevnte president Abdelmadjid Tebboune ideen, som han mener «vil beskytte Algerie, en pioner innen prinsippet om alliansefrihet, fra friksjoner mellom de to motpolene». Russland og Kina har allerede gitt sin støtte til søknaden.

Utover de økonomiske motivene for å søke medlemskap – algeriske økonomer er uenige om det har noe for seg – er timingen ikke uvesentlig. Søknaden er åpenbart del av en diplomatisk strategi for å utnytte den internasjonale krisen etter Russlands invasjon av Ukraina. Offisielt er Algerie nøytralt, i tråd med prinsippet om å ikke blande seg inn i andre lands interne anliggender. I virkeligheten er denne posisjonen mer tvetydig og har som mål å nærme seg Russland enda mer. Siden mars har Algerie avstått fra å stemme over flere FN-resolusjoner mot Russland. Algerie har også stemt mot noen resolusjoner, blant annet resolusjonen 8. april om å utestenge Russland fra FNs menneskerettsråd.

De algeriske diplomatene jeg har snakket med, insisterer på at det faktum at de har avstått fra å stemme ikke betyr at de blindt støtter Russland – i motsetning til Nord-Korea, Syria, Hviterussland og Eritrea som systematisk har avvist FN-resolusjonene mot Russland. Samtidig nekter Algerie å fordømme Russland, i likhet med mange andre afrikanske land (se egen sak). I mai forlenget Algerie og Russland med tjue nye år det strategiske samarbeidet Vladimir Putin og Abdelaziz Bouteflika etablerte i 2001.

Forholdet er tettest på militærfeltet. Algerie begynte å kjøpe forsvarsutstyr fra Sovjetunionen da landet ble uavhengig på begynnelsen av 1960-tallet. I 2021 bestilte Algerie militærutstyr fra Russland for sju milliarder dollar, og ble med det verdens tredje største importør av russisk utstyr etter India og Kina. De siste året har det vært mye kontakt på høyt nivå i forbindelse med

forhandlinger om et mulig kjøp av jagerfly av typen Sukhoj Su-57 for å erstatte en aldrende flåte av Mig-29. Kontrakten skal være verdt elleve milliarder dollar, og kommer i en tid med økt spenning med nabolandet Marokko.

Russland og Algerie gjennomfører stadig flere felles militærøvelser. I september deltok Algeries soldater på fellesøvelsen «Vostok 2022» i Sibir sammen med kinesiske og hviterussiske styrker. I oktober la russiske krigsskip til kai i Alger, og i november gjennomførte algerisk infanteri og russiske spesialstyrker en øvelse ikke langt fra den marokkanske grensen, hvor de blant annet trente på å «oppdage og eliminere terrorgrupper».

Algerisk ess i ermet

Dette samarbeidet faller åpenbart ikke i smak i Vesten. Etter den russiske invasjonen av Ukraina reiste flere amerikanske og europeiske ministre – blant andre USAs utenriksminister Antony Blinken (30. mars) og Frankrikes utenriksminister Jean-Yves Le Drian (13. april) – til Alger for å forsøke å endre Algeries standpunkt.¹ I november sendte 17 EU-parlamentarikere et brev til EU-kommisjonens president Ursula von der Leyen, hvor de oppfordret henne til å revurdere EUs assosiasjonsavtale med Algerie fra 2005. Parlamentarikerne mente de militære forbindelsene mellom Algerie og Russland, samt Algeries oppførsel i FN, var «svært bekymringsfull». I USA signerte 27 demokrater og republikanere i Kongressen – blant andre Marco Rubio, en mulig republikansk presidentkandidat i 2024 – hvor de ba Biden-administrasjonen innføre sanksjoner mot Algerie for våpenkjøpene fra Russland.

Algerie avviser som regel kritikken med at det handler om suverene forsvarspolitiske beslutninger. «De vestlige lederne som kommer til Alger snakker om Ukraina, men de er også interessert i vår olje og gass. Dermed kan vi finne en balanse mellom våre interesser, spesielt på forsvarsområdet, og det vestlige ønsket om å involvere oss i en konflikt som ikke angår oss», sier en diplomat.

For Algerie har et ess i ermet: Det kan levere deler av oljen og gassen som Europa ikke lenger ønsker å kjøpe av Russland. Italia var først ute med en avtale i juli i fjor om økt gassimport via rørledningen TransMed. Siden har utsendinger fra Frankrike, Spania og Tyskland blitt sendt til Alger i håp om å øke gassleveransene. I oktober foreslo EUs energikommissær Kadri Simson et «langsiktig strategisk partnerskap» for de algeriske myndighetene, fordi EUs forbindelser til Russland var «ugjenkallelig brutt». Dermed er situasjonen snudd på hodet fra slutten av 2000-tallet da Algerie og EU braket sammen etter at Brussel nektet å inngå langsiktige gasskontrakter med fastpris fordi de mente at man ikke måtte trosse markedsmekanismene.

Russisk gjødsel og metall

Marokko har offisielt samme nøytrale standpunkt til konflikten i Ukraina. Marokko har tettere bånd til Vesten enn Algerie, men nektet likevel etter invasjonen å stemme over resolusjonene mot Russland. Marokko ga ingen begrunnelse for fraværet sitt. Utenriksdepartementet erklærte bare at Marokko var opptatt av «den territorielle integriteten, suvereniteten og nasjonale enheten til alle medlemslandene i FN».

På mange måter er ligningen symmetrisk for Marokko og Algerie. Mens det russisk-vennlige Algerie passer på å ikke fremmedgjøre de vestlige landene ved å levere olje og gass til dem, må tradisjonelt vestlig-allierte Marokko unngå å støte fra seg Russland av minst to grunner.

For det første er Marokko den fremste handelspartneren (unntatt våpen) til Russland i Afrika. Knappe ti dager etter invasjonen av Ukraina, opplyste Artem Tsinamdzgvrishvili, Russlands handelsrepresentant i Marokko, at handelen mellom de to landene hadde økt med 42 prosent i 2021. Marokkos eksport hadde økt med 11 prosent, mens importen fra Russland hadde steget med 60 prosent. Det russiske overskuddet i handelen mellom de to landene var på 778,4 millioner dollar. Marokko har i flere år forsøkt å diversifisere økonomien sin, men landet er fortsatt avhengig av landbrukssektoren (14 prosent av BNP og 70 prosent av arbeidsplassene utenfor de store byene). Og Marokko importerer i stor grad gjødsel og andre innsatsvarer til landbruket sitt fra Russland. Landet kjøper også mye av metallet industrien (særlig bilindustrien) trenger fra Russland, i likhet med matvarer (pasta, honning, storfekjøtt), husholdningsapparater og papirmasse. Dermed er det åpenbart at Marokko ikke kan ta avstand fra Russland uten at det vil påføre økonomien betydelige skader.

For normalisering med Israel

Den andre grunnen til at Marokko ikke vil kutte båndene til Russland er strategisk. For landets ledelse vil hindre at Russland tar side med Algerie i Vest-Sahara. Mens Marokko hevder suverenitet over den tidligere spanske kolonien, forsvarer Algerie saharawienes rett til selvbestemmelse og støtter separatistene i Polisario-fronten. Russland har inntatt en mellomposisjon i saken, noe Marokko er fornøyd med. Offisielt støtter Russland den FN-ledede fredsprosessen og det saharawiske folkets rett til selvbestemmelse, men russiske diplomater uttaler samtidig ofte at en «fredelig løsning» kan oppnås gjennom direkte forhandlinger mellom partene.

I oktober avsto Russland fra å stemme over en FN-resolusjon om å forlenge mandatet til FNs fredsbevarende operasjon i Sahara (Minurso) med ett år – en beslutning som åpenbart strider mot Russlands erklærte støtte til FNs

fredsarbeid i Vest-Sahara. Denne tilbakeholdne russiske posisjonen ønsker ikke Marokko å sette i fare, vel vitende om at Russland fortsatt er permanent medlem av FNs sikkerhetsråd.

Med den kalde freden etter at Algerie og Marokko kuttet de diplomatiske forbindelsene i 2021, har Russland framstilt seg som en pålitelig samtalepartner for begge landene. For Algerie er militæralliansen med Russland en garanti for hjelp i tilfelle et marokkansk angrep med støtte fra Israel, som har undertegnet Abraham-avtalen med Marokko. Algerie har blitt enda mer bekymret for et slik angrep etter at Marokko og Israel utvidet militærsamarbeidet sitt i november 2021. Under et offisielt besøk i Casablanca 12. august 2021 sa Israels daværende utenriksminister Yair Lapid at han var «bekymret for Algeries rolle i regionen», fordi landet «tilnærmet seg Iran» og «drev kampanje mot at Israel skulle få observatørstatus i Den afrikanske union».

For Marokko, som benekter enhver intensjon om å angripe nabolandet, ser Russland ut til å være den eneste aktøren som kan moderere Algeries krigshissing. En toppdiplomat forteller at Russland ikke er imot normaliseringen mellom Israel og de arabiske landene, og at Russland selv har et godt forhold til Israel. Dermed gjelder det for Marokko å ikke provosere Kreml ved å gi etter for alle kravene fra USA og EU. Det har Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj åpenbart fått med seg, ettersom han avskjediget sin ambassadør i Marokko 30. mars, fordi han ikke klarte å tale Ukrainas sak bedre overfor Marokkos konge og regjering.

Liten sympati for Ukraina

Algerie og Marokko er offisielt nøytrale, men behandler Russland med silkehansker av ulike grunner. I begge landene finnes det sterke pro-russiske følelser i befolkningen. Putin blir ikke sett som en helt, men i alle samfunnslag ses han som en statsmann som ikke lar seg diktere. Svært mange er imot den brutale invasjonen av Ukraina, men det er mye på grunn de skyhøye prisene krigen har medført. Mange fordømmer også invasjonen, men de kritiserer like raskt NATOs rolle.

Her nevnes ofte golfkrigen i 1991 og USAs uoppfylte løfte om en «ny internasjonal orden», samt løgnene som lå til grunn for invasjonen av Irak i 2003 og bombingene av Libya i 2011 som ledet til at Muammar Gaddafi ble styrtet. I tv-debatter, spesielt på de private kanalene som ikke går like mye rundt grøten som de statlige kanalene, i diskusjoner på sosiale medier og i avisartikler, blir disse episodene trukket fram når folkeretten er tema. På denne bakgrunnen beskylder mange NATO for å bære hovedansvaret for krigen. Samtidig blir ideen om at Russland har kjørt seg fast eller er i ferd med å tape i Ukraina, avfeid som vestlig propaganda. «Vesten klarer ikke lenger å parere den annonserte suksessen til Putins krig i Ukraina. Alt de har

igjen for å skjule eller nedtone deres nederlag er journalistiske overdrivelser og triksing fra deres hemmelige tjenester», skrev den franskspråklige algeriske avisen Le Soir 13. april.

Ukrainas manglende innflytelse i Nord-Afrika – som i resten av de arabiske landene – bidrar ikke til en bølge av sympati. Helt siden Ukraina ble uavhengig etter Sovjetunionens kollaps har regjeringene i landet knapt brukt noen ressurser på å bedre omdømmet sitt, selv om universitetene har tatt opp mange nordafrikanske studenter som ikke har fått oppholdstillatelse i Vest-Europa. Zelenskyjs konstante medienærvær har vist seg å være kontraproduktivt i Nord-Afrika. I Vesten hylles han, også av kjente skikkelser som helhjertet støttet invasjonen av Irak eller har vært ivrige støttespillere for Israel. Av den grunn er mange intellektuelle i Algerie og Marokko skeptiske til ham. På sosiale medier blir amerikanske Times' kåring av ham som «Årets person» latterliggjort og brukt som bevis på han har underkastet seg NATO og USA. Nesten et år etter invasjonen har ingen algeriske eller marokkanske ledere hatt direkte kontakt med den ukrainske presidenten.

Syv Tveæg

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

Ruslands invasion af Ukraine er et brud på Folkeretten. Ingen tvivl om det. USA's invasion af Afghanistan og Irak var brud på Folkeretten. Ingen tvivl om det. Hvert sted har invasionerne afstedkommet enorme menneskelige lidelser. Ødelagt landenes infrastruktur, økonomi og politiske system. Ingen tvivl om det.

Men til forskel fra invasionerne i Afghanistan og Irak har invasionen af Ukraine chokeret Europa og det meste af Vesten. På trods af, at invasionen gennem hele 2022 blev mere og mere forudsigelig. Men krig i Europa er næsten ikke til at bære. Og som med de fleste choktilstande er de umiddelbare reaktioner næsten altid febrilske forsøg på at finde hurtige forklaringer, der ligeså ofte har det med at skygge for de mere valide og grundige analyser.

I tilfældet Irak blev invasionen begrundet i styrets ophobning af masseødelæggelsesvåben. Det viste sig ikke at holde stik. I tilfældet Ukraine forklares Ruslands invasion med traditionel russisk ekspansionisme, hvorfor hele Europas frihed og selvstændighed er på spil. Rusland som Europas dæmon har historisk spillet en væsentlig rolle for Vesteuropas selvforståelse. I øvrigt uden ret meget hold i virkeligheden. Eller også psykologiseres invasionen med henvisning til Putins mentale og moralske habitus.

Som ved næsten alle choktilstande dæmoniseres de umiddelbart indlysende årsager (personer) til chokket, og der konstrueres et aggressor-offer billede, der kan give følelserne og den forståelige eller ikke forståelige moraliseren frit løb og legitimere selv de mest vanvittige modforanstaltninger eller forestillinger om krigens forløb og udfald uden rationel hensyntagen til de reale betingelser og måske uforudsigelige konsekvenser. Ofte spiller den samlede medieverden en afgørende rolle i at holde følelserne i kog og kolportere en lind strøm af halve sandheder eller uformidlet videregive ensidige udtalelser fra de kombattanter, man har besluttet ”står på den rigtige side af historien”, som det udtrykkes i EU kommissionen.

Modsvaret fra dem, der er kritiske overfor krigsførelsen og de vestlige elitors ensidige billede af årsagerne til invasionen og krigens gang, har i dette som i så mange andre tilfælde for det meste udviklet sig til en slags ”blame game”, hvor for eksempel Natos udvidelse mod Øst og USA's mange veldokumenterede provokationer fra 1990 og frem enten tjener som en delvis retfærdiggørelse af invasionen eller en svækkelse af det ensidige konfliktbillede i Vesten. (1)

Men om man griber situationen an på den ene eller den anden måde, kommer vi ikke en forklaring eller en løsning på en krig, ”der ikke kan vindes, og ikke kan tabes” ret meget nærmere. Når de mest seriøse analytikere er enige om, at krigen i Ukraine er en stedfortræderkrig, så består den vigtigste øvelse i at afgrænse, hvem krigen er stedfortræder for og hvorfor. Men den adresse er efterhånden forholdsvis klar. Krigen er både et resultat af og stedfortræder kampplads for de globale styrkeprøver i spil – hovedsageligt mellem USA og Kina med henholdsvis Europa og Rusland som juniorpartnere, der isoleret set ikke spiller en afgørende rolle – endnu.

I et forsøg på at drible uden om det aktuelle moralske morads vælger jeg i denne artikel at anlægge et historisk snit, der rækker ud over gårsdagens dommedagsprofetier, dagens opdeling af selvstændige nationer i gode eller onde og intellektuelle gisninger om morgendagens arkitektur for en ny verdensorden. Jeg vil i relativt korte noter, som jeg kalder ”tveæg”, fordi der er to sider, tegne en udviklingshistorie, der begrundes, hvorfor krigen hverken kan vindes eller tabes.

Første tveæg.

Vi skal tilbage til 15. august 1971, hvor Nixon ophævede dollarens guldindløselighed og lagde valutamarkedene i kaos samtidig med, at Europa var ved at blive oversvømmet med dollars (Eurodollarmarkedet). Op gennem 60’erne var Europa blevet oversvømmet af dollars, og USA’s gæld og betalingsbalanceunderskud voksede bl.a. på grund af Vietnamkrigen og voksende konkurrence fra Japan og Tyskland. Samtidig krævede flere lande for at sikre sig deres dollarreserver indløst i guld.

Ophævelsen af guldindløseligheden gjorde de facto dollaren til eneste reservevaluta (som sikker havn) og forstærkede de andre landes økonomiske og finansielle afhængighed.

Wernerrapporten, der blev fremlagt i EF i 1970, foregreb valutauroen efter Nixons beslutning. På sin vis var europæerne forberedte men begyndte nu for alvor at tænke EU på et højere og mere integreret niveau. Øverst på dagsordenen for alle forhandlinger internt i EF/EU var øget uafhængighed af USA. Man forsøgte med ”valutaslangen” og senere med EMS’en at værne Europa mod den evige valutauro og reducere USA’s finansielle magt. (2)

Alle de problemer, som europæerne stadig døjer med i dag, blev formuleret i perioden 1971 – 1985, hvor amerikanerne med først Plazaaftalen (1985) og senere Louvre aftalen (1987) tvang Japan og Europa til genne valutaaftaler og ”frivillige” eksportbegrænsninger at betale for genopretningen af USA’s økonomi og sikre landets økonomiske/finansielle herredømme.

Delorkomiteen fik den opgave at udforme en struktur for EU. Det indre marked var blevet nødvendigt. Det gjaldt for en fælles valuta. En union ville blive nødvendig. Det samme med en europahær. En føderation ville ud fra økonomiske rationer blive nødvendig, hvis Europa skulle gøre sig fri af USA's vilkårlige dominanspolitik både direkte og i de mange internationale institutioner, der på amerikansk grundlag og med amerikanske privilegier regulerede verdensmarkedet. Siden Delorplanen har hovedmodsatningen i EU reelt gået mellem fortalere for mere Union og de mere konservative lande som bl.a. Danmark, der først og fremmest har prioriteret (3) den neolibérale konstruktion med det indre marked og markedet som Unionsdriver.

Euroen blev forud for Maastricht reelt drøftet som reservevaluta på linje med dollaren. Det indre marked blev set som ønsket om at skabe et reelt fællesskab og som et vigtigt bagland i konkurrencekampen på verdensmarkedet. Kort sagt hele unionsprocessen var en frigørelsesproces under tysk/fransk ledelse.

Muren faldt. Østeuropa og Rusland gik i opløsning. USA og Tyskland kæmpede om indflydelse i de gamle Østlande. Dels om at rage mest muligt til sig af værdier og dels om politisk/økonomisk dominans. Rundt om i EU begyndte flere statsledere (især franske) og eliten at sætte spørgsmålstegn ved Natos relevans, og endnu engang rejste Frankrig spørgsmålet om en EU hær. Frankrigs holdning har holdt sig lige op til nu.

Amerikanerne indså faren og pressede af samme grund på for at udvide Nato. Hele den gamle Østblok på nær Rusland, Ukraine, Moldova og Georgien blev frem til 2008 medlemmer af Nato og blev på grund af deres indgroede frygt for Rusland og store loyalitet overfor USA brugt som trojansk hest overfor det "gamle EU".

Kort sagt var den geostrategiske inddæmning af Rusland nok så meget en inddæmning af EU's frigørelsesproces.

I og med de gamle østlandes optagelse i Nato voksede presset for deres optagelse i EU. EU blev tvunget til i et hasarderet tempo at indlemme Østlandene i EU som modvægt til USA's dominans i Nato. Den forcerede integrationsproces har i modsætning til forestillingerne bidraget til at skærpe EU's interne modsætninger og beslutningsproblemer, der pt. svækker EU overfor USA.

Andet Tveæg.

For at forstå USA's politiske fremstød og globale strategi hjælper det at læse Kissingers bog Diplomacy fra 1994 og Brzezinskis 2001/02 The grand Chessboard: American primacy and it's geostrategic imperatives. I lighed med den gamle Spykman så de Ruslands og Tysklands tilnærmelse efter Murens fald koblet med Kinas imponerende økonomisk vækst faren for et sammenhængende Euroasia, der ville være begyndelsen til enden på USA's

rolle som hegemon og dominerende centrum på verdensmarkedet. Hvilket igen ville give enorme interne problemer i USA og erodere landets økonomiske grundlag, der først og fremmest hviler på dollarmagten og den finansielle magt. (4)

”Provokationsstrategien” med Natos skridtvise udvidelse mod Øst har i sit væsen geostrategisk mere haft til formål at forhindre nye alliancer i Europa tværs over Rusland og Asien mod Kina end isoleret at inddæmme Rusland. Godt nok er Rusland forblevet en stærk atommagt, men på den politiske og økonomiske verdensscene har landet siden Sovjets opløsning i 1992 været en dværg med relativt ringe indflydelse på historiens gang. Det gælder også Ruslands svækkede rolle i FN.

I 2001 forsøgte Putin af samme grund ud fra en realistisk kalkule at få Rusland optaget i Nato og indgå i en samlet europæisk sikkerhedsstruktur. Amerikanerne afviste pure. Men efterfølgende påbegyndte Tyskland og Rusland et tættere og tættere samarbejde, som begge lande profiterede af. USA’s frygt var berettiget. Strategien med at integrere Østlandene i Nato var fra amerikansk side det eneste rigtige.

Som bekendt lykkedes det kun delvist EU at opbygge Unionen, der siden 2008 har lidt under sin egen grundlæggende dysfunktionelle struktur på samtlige områder. Indførelse af Euroen i 1999 var et vigtigt skridt i retning af en integreret Union, men der var udtalt modstand mod at etablere de øvrige politiske, finansielle institutioner og fordelingsmæssige mekanismer som forudsætning for opbygningen af en stabil monetær Union. Som i den øvrige verden forfulgte man slavisk markedsstrategien, hvor samfundsudviklingen primært skulle baseres på markedsvæksten.

2008 var også reelt kulminationen på den neoliberale globaliseringsstrategi. Den stærke stat og den økonomiske nationalisme voksede frem med eurokrisen fra 2010. Men skaden var sket. Globaliseringen havde integreret stort set alle udviklingslandene i verdensmarkedet og i dollarsystemet, hvilket de svageste økonomier fik at føle på den hårde måde efterfølgende. Kina og Indien og til dels Brasilien havde i og med globaliseringen opnået enorme vækstrater og vokset sig store og indflydelsesrige. Især Kina.

Globaliseringen forlængede USA’s dominans men skabte også dets udfordrere både ude i verden og i EU. Obama forstod faren men så kun den ene side. ”Pivot Kina og Stillehavsregionen. (5). Trump forstod begge sider og lagde sig tæt op ad Brzezinski og så begge farer. Derfor udfordrede han EU. Huawei og G5 som spidskonflikter havde to formål. At svække Kinas teknologiske fremmarch og forhindre en tættere forbindelse mellem EU/Tyskland og Kina. Rusland tjente for ham samme rolle som Kina havde gjort for Nixon. Trump pustede til de indre modsætninger i EU men styrkede

også tvivlen på USA som troværdig alliancepartner og satte yderligere skub i selvstændiggørelsesprocessen, der har præget EU lige op til invasionen af Ukraine. Og de modsætninger, som Trumps told- og sanktionspolitik forårsagede ligger der stadig som et delvist åbent sår, som Bidens økonomiske nationalisme (chips act og Inflation Reduction Act IRA ca. 400 mia. dollar støttemidler) nu puster til nedenunder ”samlingen af Vesten mod Kina og Rusland”. Men ånden er ude af flasken.

Globaliseringen har afmonteret unipolariteten og ikke blot skærpet konkurrencen mellem USA og Kina, men også mellem USA og EU. Det er grotesk, at man samtidig med dannelsen af ”alliancen af demokratier mod autokratier” hver især opruster den økonomiske nationalisme, der i sig selv svækker alliancen mellem USA og EU og demokratiernes styrke.

Tredje tvæg.

Ved at udvide Nato fra Georgien til Letland kunne USA køre sine strategiske positioner i stilling helt friktionsfrit fra Syd til Nord og på den måde svække Rusland atomare afskrækkelsespotentiale. Mellemdistancemissiler er nu placeret i Rumænien og Polen i en afstand til Moskva, der øger ”first strike effekten”. Missilerne er så mobile, at de i princippet ville kunne placeres i Letland, Ukraine eller Georgien helt op til Ruslands grænser. Det er baggrunden for Putins ”røde streg”, som han trak i sin berømte tale på sikkerhedstopmødet i München 2007.

Rusland har som sagt på intet tidspunkt efter Murens fald udgjort en økonomisk, politisk eller kulturel udfordring, men alene været en geopolitisk udfordring i og med udstrækningen fra Europas østgrænse over Centralasien til Kina. Udvidelsen af Nato gav muligheden for en ny del og hersk politik overfor EU og prespolitik overfor Rusland.

Trump overtog Obamas ”pivot Pacific Ocean” strategi og indledte efter få dage i det Hvide Hus sin handels- og sanktionskrig mod Kina. Samtidig trak han i 2017 USA ud af The Trans-Pacific Partnership (TTP, senere CPTPP), der efter hans opfattelse bandt USA til nogle handelsregler, som begrænsede USA’s manøvrerum. Kinas modsvar overfor Trumps sanktionspolitik var ansøgning om optagelse i TTP. Oprustningen af sin Belt and Road Initiative (BRI) strategi, hvis lige udviklingslinje infrastrukturelt går fra Vestkina mod Europa gennem Centralasien, hvor Rusland stadig har stor indflydelse. Målet har været direkte forbindelse til Hamburg. Den linje er nået, og Kina er i dag medejer af havnen i Hamburg og Piræus. Overfor Trumps sanktionspolitik og begyndende militarisering af handelspolitikken svarede både Kina og Rusland igen ved massive investeringer i Afrika, Sydasien og Latinamerika. Globaliseringen har medvirket til at befordre denne strategi – næsten friktionsløst, fordi USA og Europa i flere årtier ikke har haft meget at tilbyde

udviklingslandene men derimod nok at gøre med at redde deres egne økonomier.

Den amerikansk orkestrerede opstand på Maidanpladsen i 2014 (6) skal ses som en første kulmination på USA's voksende engagement i Ukraine, der eskalerede med løfte til Ukraine og Georgien på Bukaresttopmødet i 2008 om optagelse i Nato. Opstanden og regimeskifte i Kiev førte til den reelle splittelse i Ukraine mellem Øst og Vest. Annekteringen af Krim og Vestens første sanktionsbølge, senere fulgt op af Trumps bredere sanktionspolitik, betegner den første egentlige militarisering af handelspolitikken og de finansielle markeder i nyere tid. Her i 2023 er underordningen af produktions- og handelspolitikken under sikkerhedspolitikken så udtalt, at flere og flere produktionsområder i USA men også EU kategoriseres som sikkerhedspolitiske vitale. (det gælder eksempelvis techindustrien, biotechindustrien, finansielle nøgleinstitutioner og hele informationsområdet). Trump igangsatte udbygningen af statens magt og rækkevidde. Biden har fulgt trop og med bl.a. IRA skærpet statens indgreb og virkemidler. Indtil videre har militariseringen ramt forholdsvis vilkårligt, og endnu er EU kun fulgt halvhjertet med, og er lige nu offer for den økonomiske nationalisme. Eksempelvis er Tyskland så dybt involveret i Kina, at det vil være et stort tilbageslag for tysk økonomi, hvis man låses fast af USA's stadigt mere omfattende sanktionspolitik og militarisering af verdenshandlen.

Der er gået 8 år siden Maidan og annekteringen af Krim. Rusland har i den periode lært at omgå sanktioner. Kina har også. I samme periode har de to lande med Kina som egentlig initiator sat yderligere fart i opbygningen af et alternativ til det amerikanske SWIFT (USA kontrolleret betalings- og clearingssystem) – Cross Border International Payments System (CIPS) og omdirigeret flere handelsaftaler til at foregå i renminbi eller rubler. Der er opbygget alternative finansierings- og transaktionssystemer, som eksempelvis Indien, Tyrkiet, Saudi Arabien, Qatar, Brasilien, Argentina m.fl. i dag benytter sig af. Der er også indgået nye handelsaftaler og koalitioner i Asien, hvor USA ikke har den store indflydelse. Den tendens, man allerede kunne øjne med Delorsplanen i 1985 – at opbygge selvstændige markeder og finansielle systemer som alternativ til dollarregimet – slår nu igennem udenfor Vesten. Alle statsledere og ledende økonomer verden over har nu fået anskuelsesundervisning i, hvor let USA og EU kan lamme og tyrannisere et lands økonomi, hvis man ikke makker ret. Omvendt får alverdens lande tillige praktisk anskuelsesundervisning i, hvordan sanktionspolitikken omgås. Rusland er bemærkelsesværdigt lidt mærket af de finansielle- og handelsmæssige sanktioner. Russisk olie og gas finder stadig vej til Europa. Kina har fundet veje til at omgå USA's forbud mod at sælge ”sikkerhedsberørte” chips til Kina og trussel om eksterritoriale sanktioner overfor techfirmaer, der handler med Kina. (7)

Pandemien fik afgørende indflydelse på de forsyningskæder, som har været hele globaliseringens blodforsyning, transaktions- og transportsystem. Sammenbruddet kunne være hurtigt overvundet allerede i 2021 men blev det ikke, fordi militariseringen af handelspolitikken afskar en hel række vigtige forsyningskæder fra at fungere effektivt. Taiwan, Korea, Holland og Japan er indenfor de sidste to år blevet tvunget til ikke at levere det sidste ny tech udstyr til Kina. Konsekvens. Kina har omdirigeret investeringerne til erstatningsprodukter, hvilket har betydet, at de samme lande og store amerikanske virksomheder er låst og lider store tab samtidig med, at de som led i Bidens 'økonomiske nationalisme er tvunget til at investere i USA. Lige nu har Korea drønende underskud på handelsbalancen og taber markedsandele i hele Asien modsat tendensen for Kina.

Kort sagt har vi, at sanktionspolitikken overfor Rusland og Kina måske nok hæmmer disse landes økonomiske udvikling. Men på den anden side fremmer sanktionerne de kræfter, processer og strukturer, der kommer til at danne grundlaget for udformningen af et nyt multipolært handels- og finanssystem. Det betyder tillige en mærkbar indsnævring af IMF's, WTO's, Verdensbankens og SWIFTs betydning – kort sagt den amerikansk ledede regelbaserede verdensorden. Reglerne opløses inde fra. Vesten er samlet i støtten til Ukraine samtidig med deres indbyrdes rivalisering og samlede svækkelse overfor resten af verden. De har ikke længere så meget at tilbyde. Men det er ikke det vigtigste.

Det vigtigste er, at resten af verden - især udviklingslandene - har fået flere alternativer både økonomiske, politiske og sikkerhedsmæssige. Det ses f.eks. på investeringsstrømmene og gældspolitikken overfor de afrikanske lande, hvor Kina udbygger sin stilling som førende indenfor den fysiske- og finansielle infrastruktur, som går helt uden om de traditionelle internationale institutioner. (8)

Fjerde tveæg.

Bush's "krig mod terrorisme" var en katastrofal strategisk fejltagelse. Bortset fra invasionen af Afghanistan og Irak, krigen i Libyen og støtten til de mest reaktionære kræfter i Syrien samt manglende evne til at kunne handle under det arabiske forår har strategien medført, at Vesten har været involveret i den ene småkrig efter den anden uden at kunne afslutte dem og samtidig som konsekvens demonstreret for de afrikanske og nordafrikanske lande, at alliancer med Vesten ikke holder længere end, det er opportunt for Vestens interesser. (USA's hovedkulds tilbagetrækning fra Afghanistan og svingende støtte til de forskellige krige i Afrika, på Hornet og den Arabiske halvø). Man bør eksempelvis erindre, at Saddam blev væltet efter den amerikanske invasion, og samtidig blev hele administrationen i statsapparatet udskiftet som følge af strategien for *regimeskifte*. Forinden havde Saddams regime

ellers været flittigt brugt af USA i krigen mod Iran. Den kortsigtede alliancepolitik og regimeskifte strategien, som nærmest er blevet en besættelse i Washington, har sat sig som negativ erfaring både i Latinamerika og i Afrika.

Men nok så meget er Vestens statsapparater i samme periode blevet militariseret i grad, som ingen troede muligt i moderne tid efter den ”kolde krigs” ophør. En række frihedsrettigheder er blevet indskrænket. Overvågningen øget og hele befolkningsgrupper kriminaliseret som følge af strategien og terrorgruppernes modoffensiv. ”Krigen mod terrorisme har udviklet sig til en lavintensiv krig, som bare ingen ende vil tage. I dag hærges store dele af Afrika af kampe mellem forskellige terrormilitser, som er vokset og har spredt sig i ”terrorkrigen” skygge, og som Vesten ikke kan eller vil sætte ressourcer til at nedkæmpe. Fra Burkina Faso, Mali til Nigeria og Mozambique huserer terrorgrupper og ødelægger disse landes indre stabilitet og udviklingsmuligheder, uden at Vesten reelt er kommet disse lande til hjælp. Situationen er den, at de lande, der kan bidrage til at skabe økonomisk- og sikkerhedspolitisk stabilitet i Afrika, vinder kontinentet.

Mere end noget andet har Afghanistan og Irak demonstreret, hvor ineffektiv Vestens krigsførelse egentlig er, fordi indsatsen reelt er begrænset uden folkelig opbakning og af hensyn til den hjemlige opinion og dennes traditionelle opfattelse af eget militærs overlegenhed, hvorfor alle tab skal begrænses. Ikke af hensyn til menneskeliv men af hensyn til omdømme.

Kort sagt har krigen mod terrorisme bevirket, at der rundt om i verden vokser en modstand mod USA's baser og krav om udvidet amerikansk jurisdiktion, fordi de virker som terrormagneter. Fjenden er samtidig kommet ind i vores egne samfund og har gjort overvågning og indskrænkning af retssikkerheden nødvendig. Det regelbaserede demokrati blegner efterhånden, og er ikke som tidligere en tiltrækningspol, som den seneste store undersøgelse fra European Council on Foreign Relations dokumenterer. Af samme grund er Bidens slogan: ”Demokratier versus Autokratier” en anakronisme, som kun vi i Vesten tager alvorligt.

Ikke mindst på grund af Vestens moralske dobbeltstandard, som når vi til den Vestlige alliancer regner åbenlyse autoritære stater, semidemokratier og direkte pseudodemokratier, hvor kun selve den formelle valgstruktur kan siges at indfri demokratisk kredit. (Eksempelvis håber EU/Mette Frederiksen at overtale diktaturet i Egypten til at støtte den Vestlige alliance).

Femte Tveæg

Hvis vi flytter blikket fra Europas nyvundne sammenhold i støtten til Ukraines kamp mod Rusland og anlægger et globalt blik trænger det spørgsmål sig på: hvor længe Vesten kan holde sammen og hvordan,

styrkeforholdet vil fordele sig i resten af verden (hvem der holder ned hvem). Allerede nu efter det sikkerhedspolitiske topmøde i München, og efterfølgende afstemningen i FN om Ukraine og i særdeleshed den manglende enighed i G20 er det indlysende, at al snak om Verdenssamfundet er meningsløst. Det eksisterer ikke. Hvis ikke der lægges en dæmper på den lurende handelskrig mellem USA og EU, kan den faktisk sprede sig til Østasien, hvor man i Korea og Japan er lige så kritiske overfor USA's protektionisme. Hvis sanktionspolitikken så til og med ikke virker, er det kun et spørgsmål om tid, før man begynder at følge Tyrkiets, Uzbekhistans og Kazakhstans eksempel og slår sig på en indbringende transitvirksomhed for sanktionerede produkter.

IMF har igen og igen rejst faresignalerne uden den helt store virkning, hvad der i sig selv er bemærkelsesværdigt. Ifølge IMF og UNCTAD må det ikke komme så vidt, at hele sanktionspolitikken og den sikkerhedspolitiske protektionisme, som også øger inflationen i Vesten og nødvendiggør en aggressiv rentepolitik, sænker væksten på verdensmarkedet og dræner markedet for investerbar kapital. På grund af dollarkursen flyder kapital til USA og bidrager til at finansiere USA's eksorbitante underskud og gæld (32 bio. dollar). Af den grund kan USA ikke tåle, at dollarsystemet bryder sammen eller svækkes nævneværdigt. Ejheller finansieringssystemet og USA's dominans. Og derfor må de ny alternativer, der er i fremvækst på grund af sanktionspolitikken ikke få adgang til at vokse sig for store og betydningsfulde.

Derfor skal Vesten (læs USA) enten hurtigt vinde krigen i Ukraine eller langsomt og diskret søge en våbenhvile og en fredsaftale, som ikke vil være meget forskellig fra Minsktafte II fra 2015. Måske er der her på et årdsagen flere følere og underforhandlinger i gang, og måske kommer våbenleverancerne også til at foregå i et langsommere tempo. Den rationelle løsning ligger måske bare udenfor de irrationelle politikeres og meningsdannerses rækkevidde, idet hele eliten føler sig klemmt i hegemonitabet, hvorfor de er ved at blive ofre for deres egne myter og fortællinger. Men uenighederne mellem det politisk/militære system og erhvervslivet generelt vokser både i USA og EU. For erhvervslivet vægter den umiddelbare profit tungere end de geostrategiske kalkuler.

Midt i Ukrainekriges dødvande og perpleksiteten over, at verden ikke automatisk følger Vestens, spiller Kina ud med en omfattende global fredsplan (The Global security Initiative), som Vesten forsøger, men ikke bare kan afvise. Helt åbenlyst rækker planen ud til udviklingslandenes behov for fokus på deres tryghed, stabilitet og støtte. Selv om kinesernes sikkerhedspolitiske udspil er meget overordnet, indeholder den trods alt bud på, hvordan en ny global sikkerhedsstruktur i en multipolær verdensorden

skal opbygges på et mere lige og retfærdigt grundlag. I længden kan Vesten ikke holde til at hælde initiativet og perspektiverne ned ad brættet uden selv at formulere et alternativ.

Midt i krigen i Ukraine og de mange mindre krige i Mellemøsten og Afrika er kampen om freden og de globale ordninger gået i gang – i modsætning til krigshysteriet i Europa og EU's nye oprustningspolitik. EU står i det spil ikke særligt stærkt, i og med man i alliance solidaritetens navn har opgivet EU planen for Strategisk Autonomi, der ellers opererede med en paneuropæisk sikkerhedsarkitektur, der også inddrog Mellemøsten og Afrika. Igen har man overladt initiativet til USA, Rusland og Kina. (9) (10).

Men hensigten bag planen for EU's strategiske autonomi er ikke død, selv om planen ikke for tiden er øverst på dagsordenen. Alene af den grund, at den splitter EU i to næsten lige store blokke. Pandemien, krigen i Ukraine og USA's økonomiske nationalisme og brutale handelsoffensiv har skabt to strømninger i EU. Den skjult føderalistiske (som Danmark ikke tilhører), hvor flere og flere opgaver flyttes fra nationalstaterne og løses indenfor Unionens område, der oveni købet kan understøttes af nødretsbestemmelser. Den "national økonomiske" (de økonomisk fornuftiges klub, hvori Danmark indgår), der ikke vil bidrage til den fælles kamp mod inflationen, den fælles kamp mod gælden, den fælles klimaindsats og den fælles linje overfor tredje lande, der kræver finansiering gennem fælles låneoptagelse – optaget og administreret af kommissionen. Krigen og konkurrencen med USA skubber til disse modsætninger.

Så det er et spørgsmål om hvor længe de forskellige kombattanter kan holde til krigen og alle de modsatrettede udviklingsspor, der udfolder sig.

Hvis USA og Europa drages længere ind i krigen, vil Kina og Rusland søge tættere sammen – også om at dominere Centralasien, og så rykker Brzezinskis skrækscenarie nærmere. (Belt and Road Initiativ er allerede ved at blive omdannet til et multilateralt udviklingsprojekt, hvortil også udviklingsbanker som eksempelvis Asian Infrastructure Bank (AIIB), Islamic Development Bank, African Bank og ikke mindst European Bank for Reconstruction and Development kan tilsluttes eller associeres. Forhandlinger desangående føres allerede men henblik på at løfte BRI ud af kinesisk monopol og ind i en ægte multilateralt udviklingsstruktur).

Sjette tveæg.

Militariseringen af de Vestlige demokratier er accentueret men ikke forårsaget af krigen i Ukraine. Militariseringen sker ikke kun i traditionel forstand men i særdeleshed gennem militarisering og sikkerhedsbestemmelse af produktion, handel, kommunikation og "vital infrastruktur". Af samme

grund antager statsmagten og de demokratiske institutioner mere og mere lukket autoritær karakter.

På den ene side kan magthaverne i den herskende næsten permanente konflikttilstand ikke tolerere uro i "civilsamfundet" og på den anden side kan stat og parlament ikke i samme grad som tidligere bero på de forbundne linjer til "civilsamfundet" og dets organisationer. Større afstand mellem statsmagten og befolkningen, som kan vokse helt ud af kontrol, hvis større grupper af befolkningen oplever at skulle betale med ringere levestandard og øget overvågning til en nyttesløs krig, der i virkeligheden besidder helt andre rationaler end dem, der fremstilles i medierne. Udviklingen i konflikten mellem de vestlige demokratier og de såkaldte autokratier minder i fortegnet billede om John Fords film "Forfølgeren" fra 1956 med John Wayne i hovedrollen som den retfærdige, der forfølger en drabsmand, men hvor han i forfølgelsen mere og mere i karakter flyder i et med misdæderen.

Dyrtiden for de almindelige borgere i Europa og USA opleves allerede som en mærkbar velfærdsnedgang. Magthaverne og økonomerne henviser til inflationen som resultat af krigen og sanktionspolitikken, og inflationen søges yderligere begrundet i en for stor efterspørgsel i forhold til udbuddet. Sådan lyder keynesianernes forklaring men faktisk også nationalbankdirektørernes. Kun en tredjedel sandhed.

Computerkrisen eller it-krisen i 1999-2000 afslørede først og fremmest en galoperende fejlinvestering, hvor afkastet lod vente på sig. Modsvaret var en aggressiv rentesænkning og en billig udlånspolitik. Resultat. Voldsom vækst i forbrug og BNP frem til 2006. Alle lånte penge til forbrug. Træerne var på vej ind i himlen. I perioden blev finanssektoren styrket som aldrig før. Den blev markedsledende lige til 2007 efteråret, hvor det stod klart, at et sammenbrud var på vej. Det var kun et spørgsmål om, hvor det skete. I 2008 forår og sommer blev finanskrisen en realitet.

Svaret på finanskrisen var en massiv pengeudpumpning. Først i USA herefter i Europa. Resultat. Finanssektoren blev reddet, men euroen var ved at falde sammen i Europa på grund af stor spredning i medlemslandenes økonomiske styrke. Problemet var i 2008 og centralbankernes efterfølgende masseopkøb af obligationer og anvendelse af samme recept under pandemien, at pengeudpumpningen ikke gik til investeringer i produktion men i aktier og andre værdipapirer. Industrien stagnerede. Investeringerne faldt i det meste af den Vestlige verden. Det samme gjorde produktiviteten. De globale forsyningskæders effektivitet fik os til at tro på, at industriproduktionen ekspanderede. Det gjorde den kun i Asien, hvor pengeudpumpningen gik til produktion og hastig udbygning af infrastrukturen. Derfor er inflationen i dag lav i Asien men høj i Vesten. Man har ikke samme udbudsproblem som i Vesten.

Krisen blev afværget, men omkostningerne er langtrækkende. En reduceret produktionsbase i forhold til aktiver i kredsløb. Det giver inflation. Som så forstærkes af, at handlen er blevet militariseret og underlagt sikkerhedspolitiske/geopolitiske rationaler, der hæmmer ”de frie markedsbevægelser”. Forsyningskæderne er blevet brudt op, og tilstrømningen af billige kvalitetsprodukter fra Asien er faldende på grund af sanktioner og eksorbitante toldsatsler.

USA og Europa er sattet agterud i konkurrencen om at være førende på verdensmarkedet. Men ikke nok med det. Især Kina har på trods af at være bagud teknologisk forstået at producere kvalitetsprodukter og infrastrukturdesign, som kan sælges til Afrika, Latinamerika og store dele af det mindre udviklede Asien. Det er ved at gå op for amerikanerne. Derfor Bidens økonomiske nationalisme og satsen på masseinvestering i amerikanske virksomheder og forsøg på at tvinge andre lande til at bidrage til den amerikanske re-produktion af sin produktionsbase. Europæerne stritter imod. Japan. Korea og Taiwan tøver.

Det er her de virkelige økonomiske slag kommer til at stå, og her har Kinas særegne statsstyring og statsinterventionisme betydelige fordele. Det sås tydeligt i 2009, hvor det kinesiske regime målrettet øgede investeringerne i infrastruktur for at kompensere krisen på verdensmarkedet og igen nu efter pandemien, hvor den kinesiske Folkekongres vedtager vidtrækkende reformer bl.a. indeholdende national satsning på tech udvikling og produktion. Med en forsigtig analogi minder det om konkurrencen mellem England og Tyskland fra 1870 og frem til 1913, hvor Bismarcks statskapitalisme drev tysk kapitalisme frem og udkonkurrerede den engelske liberalisme. Senere kampen om guldfoden og Englands isolationspolitik/sanktionspolitik overfor Tyskland.

Spørgsmålet er, om der med Kinas udvikling er en ny kapitalismemodell på vej, som grundlæggende udfordrer Vesten og den amerikanske model? Det kan være med til at forklare USA skingre og hysteriske informationskrig mod Kina og forsøg på at inddrage EU i den krig.

Men eksempelvis Tyskland kan ikke leve uden Kina, og Europa kan ikke leve uden Tyskland som leder i EU, og Kina kan på den anden side ikke leve uden et stærkt Rusland og kontrol med Centralasien som bagland for konkurrencen med USA og forbindelse til Europa. Det Euroasiatiske spøgelse dukker op igen og sår splittelse i EU mellem kommissionsformandens amerikalinje og rådsformandens ønske om at forfølge en selvstændig linje overfor eksempelvis Kina.

Indtil videre har krigen i Ukraine revitaliseret Vestens sammenhold både overfor Rusland og overfor Kina. I hvert fald midlertidigt. Men på den anden

side skubber Vestens alliancegrundlag til fremmedgørelsen overfor resten af verden, hvor statslederne pragmatisk sonderer mulighederne i den ene og den anden blok. I det spil handler Kina meget offensivt. Ikke bare indenfor handel, investering og infrastruktur (BRI) men også hvad angår samfundsmodel, alternative demokratimodeller og integreret global sikkerhedsstruktur. Den kinesiske centraliserede statsstyrede markedsregulering ser ud til at virke ”som udviklingsmodel” som et effektivt alternativ til de liberale demokratiske og semidemokratiske økonomier. Og med modificerede udgaver af ”den kinesiske model” følger indlysende også ændringer i måden at tænke stat og samfund på. Selv med en autoritær centralmagt, kan alle organer nedenunder godt fungere demokratisk. Det er det eksperiment, kineserne er ved at sælge i Afrika og i Asien, og som først blev formuleret på det kinesiske kommunistpartis kongres i 2022 og nu rulles ud i flere sammenhængende spor på Folkekongressen. Og man lægger ikke skjul på, at ”Characteristics of the Chinese path to modernization, Global development Initiative og Global security initiative skal ses som en sammenhængende strategisk udfordring af ”Western-style modernization, which is driven by profit and capitalism”. (refereret i Global Times 9/2-23)

Ideologisk og kulturelt skal man også være opmærksom på en ny offensiv, som blandt andet indeholder en bred og dyb demokratikampagne, hvor det specielle ”kinesiske folkedemokrati” fremhæves som modstykke til det ”såkaldte liberale demokrati, hvor demokratiet ofte er kortsigtet og episodisk og folket kun har ret til at stemme men mangler de daglige kanaler til at udtrykke deres interesser” (Global Times 9/3-23). Den igangsatte demokratidiskussion foregår både i Kina på alle samfundsniveauer og i alle institutioner og ikke mindst i forhold til alle de udviklingslande, som Kina systematisk inddrager i de forskellige ”moderniserings- og udviklingsprogrammer”. Den samme offensiv foregår indenfor film, serier, kunst og musik (TikTok f.eks.).

Det afgørende her er, at konkurrencen mellem Kina og USA (og et splittet EU) ikke alene foregår på økonomiens- og geopolitikkens/oprustningens scene men også hvad angår at vinde ”hjerterne hos befolkningerne udenfor Vesten”.

Ironien ligger også i, at USA og EU nu befinder sig i en position, hvor de hvad angår kapitalistisk udvikling skal lære af Kina. For det første må især USA gøre op med finanssektorens herredømmepolitik og af samme grund politisere de såkaldte neutrale centralbanker, som siden Volckers tid i 1979 har favoriseret finanssektoren. Når Biden, Scholz, Macron og kommissionsformand Ursula Von der Leyen inddrager de forskellige produktionssektorer for at genopbygge en effektiv industripolitik, som 40 års

neoliberalt kapitalistisk regime har nedslidt, forudsætter det et paradigmatisk opgør med de sidste 20 års parasitære investeringer i finansaktiver.

Det indså Trump på en sær forskruet måde. Ikke desto mindre er hans linje blevet fulgt op af Biden. Det store problem er imidlertid, at industripolitik på et nationalistisk grundlag er i dag dødfødt. Von der Leyen og kommissionens centrale bureaukratier/kommissærer har indset paradigmeskiftets nødvendighed men også indset, at vendingen af kapitalismens produktionsmåde forudsætter udbygning af de føderale institutioner og begrænsning af nationalstaternes magt. Den proces er inkrementelt i gang både institutionelt, politisk og på arbejdsmarkedene. Krigen i Ukraine bruges som springbræt til at opbygge tværnationale investering i og ressourceallokering af krigsproduktion. Klimaændringerne skaber på samme måde behovet for øget statsinterventionisme – overstatslig intervention. I Europa i form af øget magt til kommissionen/bureaukratierne og delvist parlamentet.

Kort sagt løsninger på neoliberalismens begyndende sammenbrud i 2008 og frem har reddet den dominerende finanssektor men samtidig svækket den produktive sektor og accelereret sammenbruddet.

Ikke at have set det i fuld skala, og som krigen i Ukraine og de mange moralistiske filtre nu gør det næsten umuligt at se, betyder også en mangel på forståelse af begrænsningerne i virkningsgrad og horisont af sloganet: demokrati versus autokrati.

Det liberale demokrati og de liberale jura/regelbaserede processer og institutioner har været globalt dominerende alene af den grund, at doktrinen siden 1945 og frem til 2008 repræsenterede fremskridtet. Men absolut ikke på grund af nogen højere universel værdi. Den dag, hvor det liberale demokrati repræsenterer stagnation og konservatisme og krigerisk forsvar af privilegier mister konceptet sin tiltrækningskraft. Især fordi samme situation æder de liberale demokratiers vitale institutioner og værdimarkører op indefra. Nærliggende eksempel af mange indenfor det sidste år: EU kommissionens ønske om vedtagelse af nødretsforordninger til at gennemtvinge øget produktion af militært udstyr efter samme recept som produktionen af vacciner i sin tid.

USA og Vesten er i deres natur ekspansive kapitalistiske systemer. Deri deres historisk set progressive rolle. Sådan er det! Som driver for den moderne ekspansionisme har dollarregimet været nødvendigt og først og fremmest gavnet amerikansk kapitalismes dominans men også beskyttet det øvrige Vesten. Derfor hældte amerikanerne Keynes løsningsforslag ved Bretton Woods ned ad brættet. Keynes foreslog en verdensvaluta baseret på de vigtigste valutaer og et IMF, hvis vigtigste opgave var at intervenere og sikre

verdensvalutaens stabilitet. En sådan løsning ville have bremset USA's ekspansion allerede i 60'erne.

Men frem til nu har USA's geografi, økonomiske rolle og dollarherredømme sikret amerikansk kapitalisme og især finanskapitalen men på bekostning af den materielle produktion, som verdens lande ikke kan være foruden.

Syvende tveæg.

Kina og Indien foreslår nu at gennemføre en opdateret keynesiansk model. Blev bl.a. drøftet på sidemøderne på den sidste G20 topmøde i Indien. Og det forslag vækker genklang rundt om i verdenen. Især efter dollarens himmelflugt efter renteforhøjelserne. Alle kan se, hvad afhængigheden af dollaren indebærer. Det betyder, at handlen i rubler, rupi og renmenbi vokser. Argentina og Brasilien forhandler om en valutaunion osv. Som sagt endnu alternativer på kravlestadiet, men hvis vækst kan blive eksplosiv i takt med væksten i de rige landes nationalistiske og protektionistiske kapitalisme.

Konflikten, som den spidser til bl.a. som resultat af krigen i Ukraine og provokationerne omkring Taiwan, er ikke en konflikt mellem demokrati og autokrati, men mellem historisk forskellige kapitalistiske strategi og institutionelle dominansformer.

Konfliktens ironi er kort fortalt, at Vesten nu samles om at bremse farten i den kinesiske teknologiske udvikling og begrænse Kinas markedsadgang både i USA og Europa. (sidste skud på stammen er hysteriet angående TikTok).

Hermed indledes også det teoretiske og praktiske opgør med frihandlens grunddoktrin – Ricardos postulat om "frihandlens komparative fordele" og i samme boldgade opgøret med den borgerlige økonomis påstand om markedets selvregulering.

Kina er i delvist samarbejde med Rusland ved at bevæge sig ind på en helt anden vej end et ensidigt ønske om at erobre de Vestlige markeder. Man går målrettet efter at udvikle Asien og Afrika til store kapitalistiske markeder for investering og handel. Det kræver moderne infrastruktur. Det kræver landfaste forbindelser. Det kræver investeringer i maskiner, samfundsstabilitet og uddannelse. Det er det Belt and Road Initiative (BRI) går ud på. En strategi der er meget billigere og sikrere end USA efterkrigsstrategi. Det forudsætter på den anden side sikkerhedsarkitekturer, der er realistiske og overkommelige at opretholde. Det kræver en win-win situation. Alle skal have fordele af strategien, og den må være kemisk rensset for koloniale elementer.

I den forstand er Kinas geopolitiske strategi ikke konfrontatorisk eller bygger på skrøbelige alliancer, hvis formål er ensidigt at sikre Kina. Modsat USA's

strategi både i Stillehavet, Mellemøsten, Afrika og Europa. Kina ønsker at gøre sig til leder af den verden, som Vesten har levet på og af og fylder det vakuum ud, som de gamle magter har efterladt. Om ganske få år indebærer Kinas strategi, at olie og andre råstoffer ikke skal fragtes over havet men over land, hvad der er meget billigere og hurtigere. (11 og 12)

Sammenkædningen af geopolitik og økonomi får som logisk konsekvens en anden analyse af Rusland. Rusland har en svagt udviklet kapitalistisk økonomi. Hovedparten af økonomien er baseret på råstoffer. Ruslands BNP er på 1.7 billioner dollars. USA's er på 21 billioner. Rusland udgør ingen militær trussel mod Europa og har ikke gjort det siden Krimkrigen 1853-1856, som Rusland tabte til bla. England og Frankrig. Når Rusland/Sovjet siden har ekspanderet, har det hver eneste gang været i defensivt øjemed. Derfor er Krimhalvøen også kardinal i dag. Uden den har den russiske flåde ikke fri havadgang året rundt. Altså et kæmpe land låst inde af andre lande og ishav.

De udviklede kapitalistiske landes forskellige historiske ekspansionsbølger har til forskel fra de russiske defensive tankesæt i alt væsentligt være drevet af kapitalens akkumulationstvang.

Og her foreligger der nu for første gang siden afslutningen på 1. Verdenskrig to konfliktende kapitalismemodeller. Den Vestlige og den Kinesiske, hvor sidstnævntes ideologiske tiltrækning vokser i en vis takt med, at førstnævntes liberale markedsmode viser åbenlyse svaghedstegn og militariseringen opruster statsreguleringen..

Det er i det spil krigen i Ukraine og de geopolitiske stridigheder får deres betydning. USA har siden slutningen af 70'erne i det store og hele udviklet sig til en parasitær stat (lad os ikke forblinde af de fem store it-monopoler og identificere dem med den amerikanske økonomi i almindelighed). Finansielt ved at trække verdensvaluta/kapital til USA og bremse investeringer og vækst på verdensmarkedet. Ved at trække billige råstoffer til USA. Billige halvfabrikata og i de seneste tre årtier billig kvalitetsproduktion. Den strategi er med nedgangen for neoliberalismen og de mange konflikter på verdensmarkedet ved at løbe tør for udviklingsenergi. I den kontekst skal det nye paradigme indeholdende: økonomisk nationalisme, militarisering af handlen og voksende dirigisme overfor markedet forstås.

Idealt kapitalistisk er vendingen mod *semimerkantelistisk regulering af den nationale økonomi* kontraproduktiv og skadelig for verdensmarkedet og den samlede kapital ekspansion men i forhold til det eksisterende Vestlige hegemoni livsvigtig.

Men de gamle strategier er udtjente, og Clausewitz' rationale er vendt om: "Politikken er blevet konfliktens og krigens forlængelse". Den gamle koldkrigsstrategi, hvor Sovjet blev tvunget til at binde enorme ressourcer i

krigsproduktion, som USA på den anden banehalvdel tjente på, duer ikke længere overfor Kina og delvist Rusland. Kina er i dag integreret i verdensøkonomien og i de internationale institutioner til forskel fra Sovjet. Derfor er de evindelige koldkrigsanalogier misvisende. Kinas krigsproduktion er som USA's en integreret del af en samlet kapitalismes ekspansion, derfor kan USA i dag ikke tvinge Kina til at allokere ressourcer mod landets vilje.

Som tidligere nævnt skal vi have blik for de politisk-økonomiske interesser og styrkeforhold, som ligger gemt bag de geopolitiske/magtpolitiske spil, der udfolder sig på overfladen. I det spil må Bidens krav om at repræsentere de universelle værdier siges at være et selvdestruktivt vådeskud, hvis han fastholder den linje, hvor Xi Jinping får frit løb til at fremstå som leder af et land og en udviklingsstrategi, som mere følger arven fra Konfutse og Platon og ikke fra Stalin – som udviklingsmodel for de dele af verden, der har hørt om Vestens universelle værdier men aldrig nydt godt af dem.

Kort sagt den amerikanske overlegenhed indenfor den traditionelle geo- og militærpolitik er nu ved at blive omgået lidt på samme måde, som USA omgik de tidligere europæiske stormagter efter 2. Verdenskrig. USA og Europa udkæmper endnu en kamp og prøver endnu engang nye våbensystemer fra fortidens slagmark.

Afsluttende bemærkninger

Den, der vinder resten af verdens hjerter, vinder den i gang værende geopolitiske styrkeprøve. USA bliver uundgåeligt svækket i et nyt multipolært verdenssystem med store konsekvenser for de indre politiske og klassepolitiske styrkeforhold, herunder institutioner mv. Europa taber, fordi EU er hoppet på den Ukrainske vogn og endnu ikke formået at vriste sig fri af fortidens nationalstatstænkning. Som allerede Wernerrapporten og med den flere Europæiske ledere og tænkere så i 70'erne, lå Unionens fremtid i frigørelsen fra USA og efter "Murens fald" nedlæggelse af Nato. Opgøret med den konservative nationalstatstænkning forudsætter en selvstændig EU-sikkerhedspolitik, der må række ud efter det kinesiske freds- og sikkerhedspolitiske udspil, fordi det bygger bro til en ny sikkerhedspolitisk organisering af en verdensorden efter Ukraine. (se her et vægtigt og bekymret indlæg fra Martin Wolf på Financial Times) (13)). Her kan EU spille den strategisk autonome rolle og udbygge de nødvendige føderative strukturer og procedurer, som på grund af krigen i Ukraine og opbygning af Vestfronten bag USA, har måtte vige for EU kommissionens og medlemsstaternes krigshysteri.

Som stedfortræderkrig kan krigen i Ukraine ikke vindes og heller ikke tabes, for krigenes politiske, økonomiske og magtpolitiske mål (og dermed målestok) ligger udenfor Ukraine.

Det er selvfølgelig muligt abstrakt at forestille sig en situation, hvor parterne ser mulighed for at nå den endelige afgørelse. I den virkelige verden ville det kun være en mulighed under følgende betingelser: ”1) Hvis krigen var en helt isoleret handling, som pludselig opstod af intet og ikke hang sammen med staternes forudgående liv, 2) Hvis den bestod i én eneste afgørelse eller en række samtidige, 3) Hvis den i sig selv indeholdt en fuldstændig afgørelse, og den politiske tilstand, der følger efter ikke allerede gennem beregninger virkede tilbage på den”. (Carl von Clausewitz: Om krig).

Så hvis vi med Clausewitz’ ord in mente tager den virkelige verden i betragtning, bliver det afgørende punkt nu at finde kræfter, der er stærke nok til at sikre freden på et pragmatisk grundlag. En løsning i retning af (Minsk II).

Noter:

1. Benjamin Abelow, How the West brought war to Ukraine, 2022 og Joe Lauria, Consortium News (Independent Investigative journalism and political review) 29. December 2022
2. EU institutionernes historie, Sådan arbejder EU, Folketinget 2015
3. Jan Helbak, Grænser for negativ integration, Kritisk Debat december 2022
4. Brzezinski, The Grand chessboard: American primacy and its geostrategisk imperatives, 6. December 2016
5. Pivot Indo Pacific var Obamas strategi for flytte fokus og ressourcer fra Mellemøsten til Stillehavet for at inddæmme Kinas vækst. Vendingen er senere blevet et geostrategisk begreb. (pivot betyder ”omdrejningspunkt”)
6. Dokumenteret flere steder bl.a. gennem lydoptagelser af viceudenrigsminister Victorie Nulands aktive i 2014 begivenhederne
7. Martin Sandbu, <https://www.ft.com/content/99211a0c-67e3-4a9f-b5be-4611b34b78d9>
8. Indo Pacific Strategy, Det Hvide Hus februar 2022, National Security Strategy Det Hvide Hus October 2022
9. U.S. strategy toward Sub-Saharan Africa, Det Hvide Hus august 2022, Ruslands militære tilstedeværelse i bl.a. Burkina Faso, Mali, Niger samt tætte relationer til Algeriet og Marokko
10. Kevin Acker, Deborah B’rautigam og Yufang Huang, China Africa Initiative, Debt relief with Chinese characteristics, Hopkins University 2020
11. Isabella M Weber, State capitalism, imperialism and China, PERI Working paper series, februar 2023 og The state-constituted market economy, a conceptual framework for Chinas state-market relations December 2021
12. Financial Times 10/3-23. Kina som konfliktmægler mellem Saudiarabien og Iran.

13. Martin Wolf, The EU's future in a world of deep disorder, Financial Times 7/3-23.

Anvendt litteratur

- Jane Woodward: The US versus China, 2017
- John Smith: Imperialism in the twenty-first century, 2016
- Nicholas R Lardy: The state strikes back, Peterson institute for international economics, 2019
- Isabella M Weber: How China escaped Shock therapy, the market reform debate, 2021
- Nomi Prins: Permanent distortion, 2022
- Matthew C. Klein, Michael Pettis: Trade wars are class wars, 2020
- Anwar Shaikh ed.: Globalization and the Myths of free trade, 2007
- Radhika Desai: Geopolitical economy, 2012
- Tu Wei-Ming: Confucian traditions in East Asian modernity, 1996
- Giovanni Arrighi og Beverly J. Silver: Chaos and governance in the Modern World system, 1999
- Oversigtsartikler fra Financial Times, The Economist, Global Times, Asia Times, Consortium news, Responsible Statecraft, Guardian, Deutsche Welle, Politico, New Left Review, Michael Roberts blog og The Transnational.

På flugt fra Putin

Af Mikael Bjerrum, sociolog

Et russisk ægtepar har – sammen med cirka 900.000 andre – forladt Rusland og draget i eksil. Dette par bor nu i Kasakhstan; her er deres historie. Vi har sløret identiteten på ægteparret, så deres familier i Rusland ikke skal frygte repressalier. Intervieweren har kendt fortælleren længe og er kendt af redaktionen.

Hvordan var livet i Rusland, da I voksede op?

Vi blev født i Sovjetunionen i en typisk by. Fabrikker, tung industri, opbevaring af atomaffald, grå ensartede betonkasser og smog så tyk, at du kunne hænge en økse i luften. Jeg kender næsten ingen familier, der ikke blev berørt af kræft.

Vores barndomsminder er en blanding af rust, stillestående vand og ozon. Børnene gemmer sig bag transformerstationer, når de leger gemmeleg, og skræller centimeter-tykke fliser fra væggene for at bruge dem som spillechips. Storslåede maskiner med alle tegn på slid og ælde. Alt er ensartet og endeløst, vi er på ruinerne af Sovjetunionen. Uden tvivl har alt dette sin egen charme.

Skolen er også en beton- og armeringsboks. Området er omkranset af et hegn af pigtrådsledninger. Alt, hvad der ikke er dækket af beton, er hegnet ind: Det er ikke meningen, at man skal gå på græsset.

Skolen i Rusland er en særlig institution med sit helt eget regime. Når en lærer træder ind, skal man stå op og hilse i kor, og læreren forlanger ubetinget lydighed. Skolen er hovedsageligt en straf, hvor man forsøger at få tiden til at gå. For at undgå at blive slået, skal du slå andre. Det bedste er at være en bølle.

Lærernes lønninger er lavere end en kontormedarbejders. Der er vidunderlige og talentfulde mennesker blandt lærerne, men ganske ofte er det dem, der ikke har fundet deres plads i livet.

Historielæreren taler om Ruslands storhed og ufejlbarlighed fra tidernes begyndelse til tidernes ende. Og jeg bliver glad for mit fædreland. Vi hører, at Europa rådner, og amerikanerne er skurke og bedragerer; de købte Alaska for en håndfuld perler. Mennesket er til for staten, ikke staten for mennesket.

Jeg tænker på, hvor smukt mit fædreland er senere i kantinen. Jeg repræsenterer ingenting, har ikke opnået noget, men jeg hører til noget stort, som de fortæller mig om. Vi får vandgrød uden sukker, men i det mindste har vi gratis mad! Åh, for resten: jeg ønsker, at jeg kunne få en amerikansk burger som man ser på TV.

Jeg husker børnenes militære sundhedslejr. Udmattende træning. Vi bor i barakker: der er kun plads til to dusin køjesenge lavet af hegnspæle og spånplader. I et uventileret rum er der en tung lugt af maling. Vi fandt et lig blandt nogle ruiner. Vi ringede til politiet. De var ikke bekymrede for liget, men om vi drak alkohol. De truede med at skrive os op i en sort bog. Det virkede som om, de forsøgte at presse noget ud af vores forældre. Vores forældre skældte os ud, fordi vi ringede til politiet.

Hvordan udviklede tiden sig med præsident Putin?

Putin kom til magten i 1999. Alle lyttede til ham på det tidspunkt; endelig kom der orden i landet, og levestandarden steg. Omkring 2005 bliver Putin mere kontant. Der bliver vedtaget en lov, der giver myndighederne ret til at aflytte samtaler for at bekæmpe terrorisme. Tja, det er måske den rigtige ting at gøre. Terroristerne fortjener det, og jeg er ikke en terrorist, så det vil ikke påvirke mig. Sådan tænker de fleste på den tid.

For mig begyndte kritikken af Putin i 2009, hvor ejeren af et aluminiumsfirma, Oleg Deripaska, blev tvunget til at afgive kontrollen over firmaet til den statslige bank, VTB. Da Deripaska i første omgang nægtede blev han truet på livet af Putin, og der findes en video, der dokumenterer det (Kilde: <https://www.youtube.com/watch?v=7B7is-UjnNY>). Da så jeg, hvordan Putin agerede autoritært og korrupt. Et klart eksempel på, hvordan markedsøkonomien blev sat ud af kraft af Putin.

Konen siger, at hun mistede tilliden til Putin allerede med Kursk-ubådsulykken i 2000. Putin var netop kommet til magten, da tragedien indtraf, og der var tavshed fra regeringens side. Ikke tavshed af sorg, men tavshed af ligegyldighed; en hensynsløs holdning til de mennesker, der var fanget i en stålkiste på havets bund vel vidende, at de skulle dø uden mulighed for at undslippe. Samtidig afslog vores land hjælp fra andre nationer under denne begivenhed. Selv som børn lærer vi at give kondolencer, at have medfølelse og hjælpe vores nabo. Det var der ved myndighedernes ageren i forhold til ulykken, at, hun indså, at vi bare er malkekøer, der ledes til slagteriet af vores regering.

Ligesom Europa er Rusland ikke homogent. Ligesom der er forskel på Spanien og Danmark, er der store forskelle i Rusland. Og selvfølgelig fokuserer jeg bevidst på det aggressive miljø, dets dumhed, bitterhed og modbydelighed. Alligevel er jeg blevet i stand til at forstå godt og ondt, og at blive en tilpasset og velstående borger i et samfund med vestlige værdier, derfor vil det helt sikkert også fungere for andre. Så alt er ikke tabt :)

Jeg tog på rejse til Europa og tænkte meget over mange ting. Det gav mig et mål. Jeg vil nu mest af alt vende tilbage der: Jeg kan virkelig godt lide den europæiske livsstil og tænkemåde. Jeg vil være som dem, være venner med dem. Alle, der har været der, tænker det samme. Få vender tilbage til deres tidligere selv.

Det viser sig, at man kan leve helt anderledes. Jeg bliver nødt til at blive klogere. Og selvfølgelig bliver jeg nødt til at ændre mig selv.

I 2014 annekterede Putin Krim fra Ukraine. De siger, at vi overtog territoriet. Jeg forstår ikke noget. Ingen har noget imod Ukraine og ukrainere. Dem omkring os opfatter det som en sportsbegivenhed, hvor vi vandt og fik trofæet. Udvidelse af territoriet er godt, ikke sandt? Der blev ikke spildt blod. Så det er også godt. Alt virker normalt. Vesten udtrykte dyb bekymring.

Hvad var reaktionerne på invasionen af Ukraine?

Den 24. februar 2022. Krigen er begyndt. Syge røvhuller er min umiddelbare tanke. Jeg ser på de officielle nyheder, og at flertallet angiveligt støtter, hvad der sker. Jeg tror det ikke! Lige nu vil det sovende folk vågne op og smide Putin ad helvede til. Jeg spurgte min nabo: Hvad fanden sker der? Han er også i chok. Han siger, at hans familie stadig ikke har besluttet, hvordan de skal forholde sig til det, der sker. HAR IKKE BESLUTTET? Tænker jeg.

Vi græder og bliver vrede, min kone og jeg. Vi sover og spiser ikke, vi kigger kun igennem vores Twitter-feed. Vi har venner i Ukraine. Hvad skal vi sige til dem? Måske "undskyld"? Følelsen af skam over vores land, vores mennesker, os selv, og et brændende had til magten. Vi skriver opslag på sociale medier, laver bannere. Vi går ud på gaden og råber "Ingen krig". Nogle undgår os, andre giver os hånden. Hovedsageligt ignorerer folk os nervøst. Spændingen hænger i luften, alt omkring os er stille. Folk er atomiserede: de holder sig på afstand af hinanden, deltager ikke i samtaler. De går med en dyster mine omkring og passer deres egne sager.

Omkring den 27. februar 2022. Ukraine holder stand! Putin forstår, at alt er gået galt. Der indføres hurtigt love mod pacifister. Nu kan man ikke længere vise Ukraines flag: man vil blive fængslet og/eller slået.

Et par dage senere bliver lovene skærpet. Nu kan du ikke engang gå ud på gaden med et tomt stykke papir. Nye straffelove er blevet indført. Kun to mennesker dukkede op til en demonstration. Det er for farligt. Vi vil heller ikke gå mere. Vi risikerer at få 25 års fængsel. Vi frygter at nogen pludselig banker på døren. Det ser ud til, at jeg har fået flere grå hår. Min kone lader mig ikke forlade huset.

Hvorfor begyndte krigen mod Ukraine?

Der er mange officielle versioner af årsagerne til krigen. De spænder fra beskyttelse af folk mod nazisterne til truslen fra NATO og slutter med ideen om, at vi kæmper mod Antikrist. Propagandaen bombarderer befolkningen med forskellige versioner i håbet om, at i det mindste noget vil røre ved den almindelige persons sjæl, og han vil tage våben i hånd. Hver dag opstår nye versioner og argumenter.

Tilsyneladende var det virkelige mål at øge Putins popularitet inden valget. Sidste gang, da Rusland besatte Krim, virkede dette fokus. Formentlig var planen at underlægge sig Ukraine hurtigt og uden større blodsudgydelser.

Vores valg er ikke demokratiske, men fiktive, og vores diktatur er autoritært. Alt drejer sig om Putin. Der er ingen ideologi eller mål. I den offentlige bevidsthed er der kun Putin. Propagandaen overbeviser befolkningen om, at Vesten forsøger at ødelægge Rusland og undertrykke russerne. Og Putin er vores eneste forsvarer. Vi skal bare holde ud lidt længere. Uden Putin vil alt kollapse.

Hvad med det lokale demokrati i Rusland, hvordan fungerer det?

Det lokale selvstyre er korrupt. Det er nødvendigt selv at tage bestikkelse og sende den højere op, det er sådan systemet fungerer. Der er penge nok til at føre en luksuriøs livsstil, og folk gør det uden blusel. Alle holder fast i Putin, fordi de forstår, at så snart han går, vil de selv blive kastet i fængsel. Hvis de gør noget, der ikke behager ledelsen, vil retshåndhævende myndigheder straks blive interesseret i dem, og der vil være mange artikler i straffeloven, der kan bruges mod dem.

Der er enkelte undtagelser, selvfølgelig. For eksempel Sergei Furgal, der var guvernør i Khabarovsk Krai fra 2018 til 2020. Men så snart en oppositionel person får politisk vægt, bliver de kastet i fængsel, som skete med Furgal, der i februar 2023 blev idømt 22 års fængsel. Således ryddes det politiske felt for, hvad man anser som ukrudt. Det bliver luget væk.

Man oplever russiske embedsmænd, der udgyder sådan nonsens, at det ville få dine ører til at visne. For eksempel udtalelser om at styrte verden ned i radioaktiv aske eller opfordre borgerne til kun at bære undertøj i tre forskellige farver. Efter sådanne udtalelser, burde embedsmandens vej kun føre til et psykiatrisk hospital, og hans politiske karriere lægges i graven. Men der er ingen konsekvenser for ham. Er russerne blevet fuldstændig vanvittige?

Vær dog ikke bekymret, i virkeligheden har denne embedsmand intet at gøre med politik. Han magtfuld kun, så længe hans leder holder fast i magten. Og sådanne udtalelser er tilsyneladende bare en handling af offentlig politisk

selvkastration. Sådan viser de, at de ikke har nogen ambitioner om at blive rigtige uafhængige politikere og de udgør ingen fare for toppen. De gør højt for at vise deres loyalitet.

Der er ikke længere oligarker i Rusland. Repræsentanter for erhvervslivet har ikke længere betydelig indflydelse på myndighederne.

Hvor mange russere støtter krigen?

Ukendt! Sociologien er død i Rusland lige nu. Jeg har tidligere sagt, at Rusland var delt i 20% mod Putin, 20% for ham og 60%, der helst ikke ville blande sig i noget, men lige nu er det hele fuldstændig usikkert.

På hjemmesiden www.russianfield.com kan man finde en mængde opinionsundersøgelser. Det seneste spørgsmål er: "*Hvis Vladimir Putin i morgen annoncerede en ny offensiv mod Kyiv, ville du så støtte en sådan beslutning?*" Her svarer 59% ja og 26% nej med langt de fleste positive i aldersgruppen +45 år. Men, der er et stort men: Når man ser på hvor mange, der responderer, så fremgår det, at 92,5% af de personer, man har kontaktet, ikke ønsker at svare overhovedet. Man kan naturligvis spørge hvorfor så mange ikke ønsker at deltage i undersøgelsen; kunne det være fordi de er bange for konsekvenserne, hvis de svarer negativt? Så man kan ikke bruge disse undersøgelser til noget som helst.

Man kan indirekte vurdere temperaturen samfundet ud fra dets kultur og kreative produktion. I øjeblikket er der ud af knap 150 millioner borgere i hele landet cirka ti mediepersonligheder, der skaber kunst som støtte for krigen. Fra åbne kilder er det kendt, at flertallet af dem er kraftigt finansieret af regeringen. På den anden side er der et utroligt antal skabere, der producerer indhold med støtte til Ukraine og imod krigen, på trods af alt. Resten udtrykker deres holdning med tavshed eller siger endda stille, at de ikke kan lide, hvad der sker. Hvis alle støttede krigen, hvor er så de patriotiske sange, film, fortællinger, vittigheder og memes?

Selv ledelsen af kirken opfordrer til at dræbe ukrainere, men der er alligevel næsten ingen frivillige. På trods af alle bestræbelser og store ressourcer, er det ikke lykkedes propagandaen at vække had mod almindelige ukrainere blandt en betydelig del af russerne. De sender alle, de kan til fronten, selv dem, der er dømt til livsvarigt fængsel.

Rusland er et enormt territorium. Der er underudviklede regioner med meget lave levestandarder uden elektricitet, kloakering eller arbejde. Mange her får tilbudt summer for at blive sendt til fronten, som er større, end hvad de kan tjene hjemme. Og ligkisterne bliver bragt tilbage til de samme steder, væk fra Moskva og væk fra folks øjne. Men selv med disse incitamenter lider fronten af en alvorlig mangel på rekrutter.

Man kan spørge sig selv om Rusland er et demokrati? Ja, på papiret har vi en fantastisk grundlov, vi har adskillelse af magt, direkte valg og et flerparti-parlament. Men alt dette er blot en facade. I virkeligheden er alle dele af samfundet underlagt præsidenten og valgene er en skandale.

Min kone og jeg har diskuteret meget, hvordan folk ændrer sig. Hvordan kan de personer, som studerede det samme som mig, læste de samme bøger og fik samme informationer, nu har helt forskellige opfattelser af godt og ondt. Et eksempel er en af dem, som jeg studerede sammen med, og hvis børn jeg legede med. Hun støtter nu krigen og ville gladelig selv tage en maskinpistol i hånden. Hun iklæder sine børn små uniformer og laver selfies med russiske soldater. Tidligere var hun en fredelig, tænksom og god jurist, men hun er nu helt forandret. Hun har for nylig sagt: ”Hvis ikke Putin, hvem så? ”

Hvad med medierne i Rusland. Hvorfra får folk deres informationer?

Den nyeste oversigt over hvor den russiske befolkning får informationer er:

38% - TV

18% - Telegram social medie

12% - hjemmesider

7% - venner og familie

6% - YouTube

3% - Google

Siden krigen begyndte, opsøger vi mange typer af medier, f.eks. NY Times, CNN, Bloomberg og ukrainske medier som f.eks. Arestovich, men også officielle russiske kilder. Vi sammenligner informationer og får også input fra venner og partnere i Ukraine. De russere, der ikke støtter Putin, bruger for det meste YouTube og Twitter.

Hvad laver oppositionen?

Oppositionsledere er enten døde (som Boris Nemtsov, der blev skudt på åbengade i Moskva i 2015) eller i fængsel (som Alexei Navalny, der – efter at være blevet forgiftet i 2020 – blev nu sidder fængslet, og Ilya Yashin, som i 2022 blev idømt 8½ års fængsel). Og så er nogle, der har formået at flygte, f.eks. Maxim Kats, en liberal oppositionspolitiker med 1,7 millioner følgere på YouTube, som i Rusland er blevet anklaget in absentia for at have uploadet video fra Bucha i Ukraine.

De kommunikerer med befolkningen gennem YouTube-kanaler, Twitter og Telegram. Dette hjælper os med undgå at blive sindssyge, ved at se, hvor mange vi er. Dette er virkelig vigtigt, fordi staten forsøger at skabe illusionen om, at modstandere af krigen er meget sjældne landsforrædere, og folk, der vil ødelægge Rusland. Modstandere af krigen, især på landet, føler sig som fremmede, forkerte.

En typisk stærk modstander af krigen er en intellektuel, en pacifist, en belæst person. De sidste personer min kone og jeg mødte som modstandere af krigen var henholdsvis en matematiker, en filosof, en fysiker, en biolog, en arkitekt og en programmør; meget anderledes en "de bevæbnede astronauter," som vi kalder regeringens specialstyrker. Ingen opfordrer længere folk til at tage til gaderne: protester knuses øjeblikkeligt og hårdt.

I en normal situation er verden fuld af nuancer af sandhed. Men nu er kontrasten skruet op til det maksimale, og verden er sort-hvid. Dette hindrer oppositionen i at få tilhængere.

Generelt vokser oppositionspolitikernes publikum, og de åbner øjnene for, hvad der sker. Når der opstår en kløft i systemet, ved disse mennesker allerede, hvad de skal gøre.

Blandt vores opposition er alle uden undtagelse pro-vestlige. I hemmelighed vil jeg fortælle dig, at mange russere drømmer om Putins død lige så meget som ukrainere. Tror du mig ikke? Læs Twitter på russisk. Om det er en præcis ramt issyl eller et NATO-angreb - det er ligegyldigt. Vi er taknemmelige for Vestens hjælp til Ukraine i krigen og til ukrainerne for at kæmpe for vores fælles frihed.

Hvornår vil krigen slutte?

Det vil ske på samme tidspunkt, som Putin ikke længere er ved magten. Vi ser Ukraines succeser. Det er usandsynligt, at krigen vil føre til indtagelse af Moskva, men Ukraine vil sandsynligvis skubbe Rusland ud af sit territorium i løbet af de næste par år.

Dette stopper dog ikke Putin fra at terrorisere Ukraine med billige våben på ubestemt tid. For Putin er et nederlag i krigen forbundet med risikoen for at miste magten. Derfor vil han fortsætte med at trække krigen ud indtil det sidste øjeblik.

Der er ingen tvivl om, at hvem end der kommer til hans plads, vil vedkommende straks stoppe krigen og fordømme Putin, selvom personen skulle være fra hans inderste kreds.

Hvad vil der ske efter krigen?

Vores opposition er enige i, at det er nødvendigt at stoppe krigen hurtigst muligt og begynde at rette op på fejlene. Modstandere af krigen forventer et tribunal over Putin og andre ansvarlige for krigen, erstatning til fordel for Ukraine, anerkendelse af kollektivt ansvar og genoprettelse af forholdene til Vesten.

Den overvældende majoritet er konformister. De vil acceptere ændringer i systemet uden protester. Dette bekræftes af de allerede tilgængelige meningsmålinger. Vi forventer ikke, at Ruslands regioner vil gå i opløsning eller en militærjunta vil opstå: der er ingen forudsætninger for dette.

Hvad var årsagen til at du og din kone forlod Rusland?

Mange russere havde allerede i fredstid en drøm om at forlade Rusland. Her er der ingen lys for enden af tunnellen. Det russiske flag har længe udløst følelser af frygt og foragt hos mig.

Men da krigen brød ud, og det blev klart, at protesterne var slået ned, stod valget mellem at acceptere det og forholde sig stille eller vente på, at de kom efter dig. Hvis du vælger at sidde stille, skal du virkelig sidde stille: Nogle er blevet draget til ansvar for en trist emoji i forbindelse med et opslag om krigen på sociale medier. Der venter tortur og umenneskelige forhold i fængslerne.

De, der blev tilbage, benytter sig af "kanariefuglemetoden". Da minearbejderne tidligere tog kanariefugle med sig i minerne, var det fordi, at disse fugle normalt kvadrede højt, men pludselig blev tavs, når der opstod gasudslip. På samme måde udtrykker de deres modstand i form af tavshed om emnet krig. Det er klogt, men det virker ikke altid: Der har været tilfælde, hvor inaktivitet blev opfattet af domstolene som en stiltiende støtte til modstanderne af krigen.

Krigen har frataget os vores "fædreland", ejendom, familie, venner og opsparing. Min kone mistede sit arbejde, og vi oplever nu helbredsproblemer. Ingen fjende har forvoldt os så meget skade som Putin personligt.

Hvordan var det at forlade Rusland?

Bare at forlade Rusland er ikke nemt. For nogle er det slet ikke muligt. For de fleste er det vanskeligt at få et pas til udlandet. Andre bliver tilladt udrejse, men bliver ydmyget af deres egne grænsevagter. Nogle af dem mobber og kræver, at man viser hovederne af døde ukrainere for at blive sluppet igennem. De tager også penge fra de rejsende.

Men lad os sige, at du endelig har forladt Rusland. Hvor tager du hen? Hele verden ser på dig som noget i stil med Tolkiens orker. Ingen steder bydes du velkommen, og alle vil betragte det som deres pligt at sende dig hen mod et russisk krigsskib. International lov tillader ikke at få politisk asyl: du skal bevise, at du allerede er på anklagerens liste, og at du uundgåeligt trues med fængsel med politiske motiver. Nægtelse af militærtjeneste anses slet ikke som en alvorlig grund. Vær venlig at gå ud og dræb og dø, det er ikke en grund til at søge asyl.

Og når du krydser grænsen, hvad vil du så leve af? Som et resultat af sanktioner og love kan vi ikke længere hæve vores opsparing fra banken. På grund af andre sanktioner kan vi ikke sælge vores aktiver på børsen. Og det er næsten umuligt at overføre vores nationale valuta på grund af tredjeparts sanktioner. Det betyder, at hvis du havde opsparing, har du ikke længere det. Og hvis der er noget tilbage, er det meget svært at tage ud. I sidste ende forlader kun en lille del af dem, der drømmer om at forlade Rusland, faktisk landet.

Vesten har indført en række sanktioner mod Rusland. Hvad er din holdning til det?

Jeg forstår udmærket, at de beskrevne problemer blegner i forhold til problemerne i Ukraine. Jeg skriver dette af en anden grund: bemærk venligst, at I kun giver Putin fordele med disse sanktioner. Embedsmænd og deres familier rejser og bor i Europa uden hindring, mens flertallet er tvunget til at blive i Rusland og stimulere den militære økonomi. Jeg mener, det ville være mere fornuftigt at give mulighed for, at I kunne trække penge og forretning til jer i Vesten

Jeg tror, alle ville være bedre stillet, hvis russeres pengene gik ind i jeres skatter og budgetter i stedet for at stimulere den militære økonomi i Rusland. Dette er det øjeblik, hvor I kan ændre magtbalancen på fronten uden et eneste gram krudt, med bare et elegant pennestrøg.

For nylig var vores embedsmænd bange for, at op til 100% af IT-specialisterne ville forlade Rusland. Staten begyndte endda at true og bestikke dem for at blive. Men nu er det ikke længere nødvendigt, da Vesten har meddelt, at de ikke vil acceptere at modtage dem.

I er nu i Kasakhstan. Hvordan er det?

Vi var meget heldige. Vi formåede at komme til Kasakhstan. De dømmer os ikke, selvom vi har russiske pas. De udtrykker deres medfølelse og hjælper os. Og præsident Tokayev er den eneste verdensleder, der giver assistance til flygtende russere på statsniveau. Vi vil virkelig gerne gengælde disse mennesker med værdighed.

I de første ti måneder legaliserede vi os fuldstændigt, fandt officielt beskæftigelse og er fuldt ud assimilerede. Det har været nemt at få venner her: kasakherne er meget venlige og seje. Der er ingen ønsker om at vende tilbage. Tværtimod overfører vi vores forretning hertil og overvejer at købe fast ejendom.

Vi tager ikke tilbage til Rusland, så længe Putin er ved magten. Vi risikerer mange års fængsel. Vores forældre er stadig i Rusland, men siger også at vi ikke skal risikere at vende tilbage så længe, der er det nuværende regime.

Hvad med opfattelsen i Vesten af såkaldt 'almindelige russere'; hvordan ser du på det?

Jeg har et par gange set russere på YouTube, som bor i Europa og elsker Putin. Vi mener, at dette er en uforståelig fejltagelse, og det er retfærdigt at hjælpe netop dem med at vende tilbage til hjemlandet og blive genforenet med deres elskede leder.

Men de er undtagelser fra reglen. Efter min personlige observation er 99% af de flygtede gode, vidende mennesker. Hvis de flygtede til dig, deler de dine værdier og ønsker at være venner med dig og være som dig. Vi er skamfulde. Men døm os ikke efter vores pas: en russisk studerende på 20 år har aldrig boet under en anden præsident end Putin, har aldrig stemt og slet ikke valgt, hvor de skulle fødes.

Jeg forstår fuldt ud et ønske om at lukke hele Rusland inde i en beton-sarkofag ligesom Tjernobyl atomkraftværket. Men lad mig påpege, at det ikke er den bedste løsning. At blive inspireret af jeres idealer hjalp mig ved at besøge Vesten. At blive involveret i jeres kultur - jeres film, bøger, spil og opfindelser. At lære fra jeres undervisning på vestlige uddannelsesplatforme. Selv nu bringer vores opposition ideer til os fra vestlige tjenester.

Hvis vi ønsker at have flere ligesindede og ønsker, at krigen skal ende hurtigere, skal vi ikke undgå "forkerte" russere. Tværtimod er det nødvendigt at udbrede vores ideer og forestillinger, få dem ud til folk og gøre dem lette at optage. Vi vil have Sydkorea, ikke Nordkorea, ikke sandt?

For eksempel leverer Vesten i øjeblikket ikke film til Rusland. Men i stedet går russerne i biografen og ser russiske film. Selvfølgelig er de ikke fyldt med de ideer, vi har brug for, og al indtægt fra dem går til at støtte den militære økonomi. Online-undervisningstjenester er blevet lukket for russere. Men er det bedre at lade børn lære efter russiske uddannelsesprogrammer og lærebøger?

Manglen på muligheder for at købe noget vestligt gjorde den russiske valuta til en af de mest stabile i 2022. Sandsynligvis var ideen med sanktioner at vise russerne, at noget gik galt. Dette er allerede opnået. Jeg tror, det er på tide at ændre taktik.

Hvad kan vi i Vesten gøre for at påvirke situationen i Rusland?

I gør allerede det rigtige med at støtte Ukraine, for ukrainerne kæmper også for os.

En ting, som man burde overveje i Vesten, er, hvordan man behandler folk som min kone og jeg.

Vi føler os lidt som jøderne i 1930'ernes Tyskland. Dengang var de vestlige lande meget tilbageholdende med at hjælpe jøderne, som ofte blev mødt med meget stramme immigrationslove. Jeg mener, at man burde lytte til Michael McFaul, som i Washington Post opfordrer til, at man i langt højere grad støtter den russiske opposition og dem, der er flygtet fra Putin. (Kilde: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/06/01/west-help-antiwar-russians-exile/>)

Til slut kan jeg ikke lade være med at citere Martin Niemöller:

Først kom de for at tage kommunisterne, men jeg protesterede ikke, jeg var jo ikke kommunist.

Da de kom for at arrestere fagforeningsmændene, protesterede jeg ikke, jeg var jo ikke fagforeningsmand.

Da de spærrede socialisterne inde, protesterede jeg ikke, jeg var jo ikke socialist.

Da de spærrede jøderne inde, protesterede jeg ikke, jeg var jo ikke jøde.

Da de kom efter mig, var der ikke flere tilbage til at protestere.

Erdogans jordskælvsvalg. Interview med Hetav Rojan (1).

Af Carsten Jensen, medlem af Kritisk Debats redaktion

Det tyrkiske valg, der er udskrevet til 14. maj i år, er det mest åbne i landet i flere årtier. Det finder sted med umiddelbar baggrund i den katastrofesituation som flere af de tyrkiske regioner har befundet sig i efter jordskælvne i februar. I forvejen var den siddende præsident Erdogan og hans parti AKP svækket, og med beskyldninger om dårlig håndtering af jordskælvet er han blevet yderligere svækket. Derfor kan oppositionen for første gang i de sidste 20 år siges at have en realistisk chance. Intet er dog afgjort endnu.

Nedenstående interview med Hetav Rojan fandt sted på Københavns Professionshøjskoles (KP) uddannelse for Katastrofe og Risikomanagement den 14. 03. 2023. Det tager udgangspunkt i det kommende valg og behandler især spørgsmål om tyrkisk regeringspolitik siden 2002, Hvor AKP kom til magten og om oppositionen til Erdogan.

Carsten Jensen: Tyrkiet har haft en politisk historie med store udsving siden 2. verdenskrig, hvor der i perioder har hersket demokratiske forhold. I andre perioder har militæret via egentlige kup sat sig på magten. De sidste omkring 25 år har dog været en periode om nogenlunde uforstyrrede valg efterfulgt af civile regeringsdannelse, om end der også har været spektakulære politiske retssager, og et militært mislykket kupforsøg med efterfølgende udrensninger blandt offentlige ansatte i både de civile og væbnede sektorer af statsapparatet. Hvad er det aktuelle valgs særtræk på den baggrund?

Hetav Rojan: Det er det første valg i 20 år, hvor præsidenten, Recep Tayyip Erdogan, er blevet udfordret så alvorligt, at det kan true hans position. Det gælder både hvad angår antallet af mandater og hans legitimitet. Hans parti Retfærdigheds og udviklingsparti, AKP, har siden 2002 haft en solid position i Tyrkiet og har kunnet danne regeringsgrundlag.

Under Erdogan er der blevet sat et relativt stop for den ustabilitet, der har præget Tyrkiet i hele efterkrigstiden. Det gælder både hvad angår politik, økonomi og vold. Erdogan gik oprindeligt til valg i 2002 med sit dengang nystiftede parti på en platform, der ville gøre op med korruption og ugenomsigtighed i landets politik. Desuden var kravene om, at islam skulle have en større plads i tyrkisk politik fremherskende. Islam har altid spillet en stor rolle i Tyrkiet som generel referenceramme for også politik, men AKP ville udvide denne rolle yderligere.

Der er ingen tvivl om – heller ikke hos kemalister – at Tyrkiet er et land, der er baseret på sunni-islam. Men man kan skrue op og ned for, hvor stærkt islam skal påvirke hverdagen, hvor synlig den skal være, og der har Erdogan altid stået for at skrue op. I dag er han dog mere presset end nogensinde før, selvom man endnu ikke skal afskrive ham. Han er vant til kriser. Både håndteringen af Gülen-bevægelsen, som i en periode søgte at være en effektiv indre opposition til ham, og militærkupforsøget i 2016, viste, at han er i stand til at håndtere dem rimeligt kompetent.

Han har fx tidligere brugt 'det osmanniske kneb' – det vil sige, at regeringen appellerer til behovet for samling af nationen under indtryk af pres ude fra. Ved 1. verdenskrigs slutning, hvor Tyrkiet havde været på den tabende side sammen med Tyskland og Østrig-Ungarn, var Det osmanniske imperium blevet opløst af Frankrig og UK, hvilket betød, at en stor del af Mellemøsten blev løsrevet fra imperiet og det nuværende Tyrkiets grænser blev skabt. Af mange blev det oplevet billedlig talt som om, der af en organisk enhed kun blev kroppen tilbage, mens arme og ben var skåret af. Denne opfattelse af en stadig trussel ude fra er stadig levende, og med kravet om samling kan man nå mange nationalistisk indstillede tyrkere.

Men har Erdogan som parti- og statsleder samling på sine egne politiske tropper? I forhold til situationen i begyndelsen af perioden som regeringsleder virker det som om, han har mistet allierede.

Gülen-bevægelsen (opkaldt efter en central forfatter og politiker i bevægelsen, Fetullah Gülen), som er en temmelig udbredt strømning inden for tyrkisk islam, var tidligere allieret med Erdogan, men omkring 2012-13 begyndte denne bevægelse at stille større krav til opbakning, end Erdogan var indstillet på at indfri, og de to linjer blev adskilt.

I 2013 beskyldte nogle Gülen-støtter i det juridiske apparat AKP-medlemmer for korrupsion og indledte ransagninger og sager mod dem. På sin side benyttede Erdogan disse begivenheder til netop at fremstille Gülenbevægelsen som modstandere af hans samlende og solidariske politiske projekt. Erdogan havde derfor brug for sine græsrodde. Det vil sige hans støtter i den nationalistiske middelklasse, og i opgøret mod Gülenbevægelsen havde han brug for at skabe et nyt fjendebillede, hvor Gülenbevægelsen kom til at spille rollen som en splittende kraft, dvs. kraft, der modvirkede behovet for samling, jævnfør 'det osmanniske kneb'.

I den udstrækning man kan sige, at der var en åben magtkamp omkring den politiske fortolkning af islam. Erdogan blev dengang vinderen, men dog uden fuldstændig at kunne sætte Gülen-bevægelsen uden for indflydelse. I Tyrkiet handler politik ikke kun om at vinde præsidentposten og et flertal i parlamentet. Det handler også om magten i de øvrige statslige institutioner.

Så indsatsen fra Erdogans side mod Gülenbevægelsen handlede ikke kun om at få sine egne folk valgt ind i parlamentet. Det handlede også om at få Gülenstøtterne smidt ud af offentlige stillinger og erstattet dem med egne folk. Det sidste er selvfølgelig effektivt på kort sigt, men kan være problematisk på længere sigt, fordi det kan koste legitimitet at være alt for åbenlyst korrumpet i forhold til kun at støtte sine egne.

Kan man stadig se effekter i Tyrkiet af det mislykkede militærkup i 2016?

Ja, det har stillet Erdogan stærkere. Det er lykkedes ham at erstatte en del folk fra andre grupperinger i statsinstitutionerne med hans egne. Umiddelbart efter kuppet, der blev tilskrevet Gülenledelse og -inspiration, blev titusindvis af officerer og politikere fyret på mistanke- og beskyldninger om medvirken til kuppet. Disse folk blev netop erstattet af Erdogans trofaste folk, så hans greb om militær og politi er meget stærkere nu end før 2016. Det kan selvfølgelig også være en politisk fordel i en presset situation. Kampen om institutionerne foregår stadig, men nu på et terræn, der er mere til Erdogans fordel end før.

Hvem udgør oppositionen mod Erdogan?

Den nye anti-Erdogan koalition kalder sig 'Bordet med det seks pladser', fordi der er seks partier, der har skrevet et forståelsespapir om de krav og forventninger, de har kunnet blive enige om, som alternativ til Erdogan og hans platform. Det centrale parti i denne koalition er Det republikanske folkeparti (CHP), som er et konservativt parti med en social profil. Det ledes af den ikke særligt karismatiske Kemal Kilicdaruglu, der er en meget erfaren administrator, men som af nogen anses for at være for 'tør' til at slå igennem som oppositionsleder. Der er i øvrigt tale om en meget blandet skare. To af partierne er udbrydere fra Erdogans AKP, andre er udsprunget af tyrkisk nationalistiske, 'anti-etniske' grupper.

Tidligere kunne Erdogan samle et flertal omkring en politik, der sikrede middelklassen en nogenlunde tålelig økonomisk tryghed og stabilitet mod til gengæld at acceptere en temmelig autoritær tilgang til politik. De senere år har mange imidlertid oplevet det, som om denne form for kontrakt med vælgerne er blevet brudt af Erdogan. Han har ikke kunnet sikre den økonomi, der var forudsætningen, og det har været oppositionens umiddelbare chance ved denne valgkamp.

Med de nylige jordskælv er den situation set fra Erdogans synspunkt forværret. Både på grund af den måske forventelige frustration over langsom og mangelfuld hjælp til ofrene, og fordi mange tyrkere til dels klandrer myndighederne for ikke at have ført tilstrækkeligt tilsyn med, at nyere bygninger blev opført på en jordskælvssikret måde. De mange millioner i de berørte områder er selvfølgelig vrede, men også andre er blevet skuffede over

regeringens angiveligt for dårlige indsats. Så tilsammen har de senere år slidt voldsomt på Erdogans legitimitet.

Der er derfor nu plads for en politisk kamp om, hvem der skal repræsentere de vrede vælgere. Og i denne situation har oppositionen omkring 'det sekskantede bord' foreløbig et forspring. Man skal dog ikke undervurdere Erdogan, og det er for tidligt at afskrive ham. Valget er stadig åbent.

Hvor står kurderne i dette spil?

De kan blive tungen på vægtskålen.

Men hvordan kan Erdogan overhovedet få støtte fra kurdere. Han har jo i flere omgange angrebet muligheder og rettigheder for den kurdiske nation, fx ved at begrænse retten til brug af det kurdiske sprog?

Der findes en kamp om kurdisk identitet i Tyrkiet. Den kurdiske etnicitet er selvfølgelig en stærk faktor. Men den er ikke enerådende i de kurdiske områder. Der kan også være kurdere, for hvem den politisk-islamiske identitet tæller stærkere end de kurdiske - etnisk baserede - ideer. Derfor er det ikke bare givet at kurdere stemmer 'kurdisk'. Det er også et spørgsmål om, hvordan den politiske virkelighed i øvrigt ser ud. I den aktuelle situation kan de kurdiske stemmer gå forskellige veje, og måske kan Erdogan sikre sig tilstrækkeligt mange til, at de kan opveje tab andre steder, som fx i de katastroferamte områder.

Tyrkiet har som nævnt en historie, hvor kup ikke har været ukendte. Kan man regne med, at Erdogan vil respektere et valgnederlag? Eller skal man frygte, at han vil søge at finde en løsning i et civilt politisk kup? Hvor forfatningen sættes ud af kraft efter – eller for den sags skyld op til - valget.

Erdogan har allerede prøvet at skubbe valgdatoen ud i tiden, formodentlig for at få mere afstand mellem valget og jordskælvet, så han kunne nå at effektivisere hjælpearbejdet og begynde at vise flere konkrete resultater af den statslige indsats. Han er dog blevet stoppet af forfatningsdomstol og valgkommission. Så foreløbig ligger valgdatoen og valgets afvikling fast.

Erdogan er desuden bevidst om, at hans legitimitet kan blive truet, hvis han nægter at anerkende disse institutioner omkring valget. Han kan ikke bare afholde valg, som han vil, men må tage hensyn til de legale grænser. Ellers risikerer han alene derved at miste tillid og blive straffet af vælgerne.

Der har allerede ved de to forrige valg i Tyrkiet været løftede pegefingre i OECD-rapporter, der har påpeget uregelmæssigheder, så han skal også i en vis udstrækning tage hensyn til udlandets reaktioner. Der er også internationale grænser for, hvor meget han kan styre valget uden at miste legitimitet.

Noter:

- (1) Rojan har arbejdet som journalist siden 2013 og har skrevet for de danske dagblade ligesom han har arbejdet for DR og TV2. Internationalt er hans arbejde desuden blevet offentliggjort af fx BBC og Reuters. Rojan har forsket for Dansk Institut for internationale Studier og er aktuelt adjunkt på KP. Han forsker i den politiske dynamiks betydning for udvikling af beredskab i Tyrkiet omkring jordskælv.